Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№300 (10285) | 1976 чылдың декабрь 21, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

БЕРЛИН. 1976 чылдың июнь. Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязы. СЭКП-ниң делегациязының баштыңы СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чүве чугаалаан үези.

ПАРТИЯНЫҢ, СОВЕТ УЛУСТУҢ ШЫНЧЫ ОГЛУ

Л. И. Брежневтиң 70 харлаанынга холбаштыр Кремльге хүлээп алыышкын

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневтиң 70 харлаанынга холбаштыр Кремльдиң Улуг ордузунга хүлээп алыышкынны кылган.

Хүндүскүнүң беш шак. Георгиевский залынга Чайковскийниң «Байырлалдыг маршы» чаңгыланып турган. Хүлээп алыышкынның киржикчилери эш Леонид Ильич Брежневти диңмиттиг болгаш соксаал чок адыш часкаашкыны-биле уткуп алган.

Анаа турганнар эштер Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. У. Черненко, Я. П. Рябов оларга байыр чедирип турган.

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвада чедип келген удуртукчулары — эштер Эдвард Герек, Густав Гусак, Тодор Живков, Янош Кадар, Рауль Кастро, Эрих Хонеккер, Юмжагийн Цеденбал, Николае Чаушескуну хүлээп алыышкынның киржикчилери акы-дуңма чылыг ёзу-биле уткаан.

Бразилияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Карлос Престес, Данияның Коммунистиг партиязының даргазы Кнуд Есперсен, Испанияның Коммунистиг партиязының даргазы Долорес Ибаррури, Уругвайның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары Родней Арисменди, Тайбының бүгү делегей Чөвүлелиниң Чиңгине секретары Ромеш Чандра, Чилиниң Коммунистиг партиязының ТК-зының секретариадының болгаш политкомиссиязының кежигүнү Америко Соррилья Рохас олар база анаа кириш-кен.

СЭКП ТК-ның кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, СЭКП-ниң Ревизия комиссиязының кежигүннери, эвилелдешкен республикаларның удуртукчулары, ССРЭ-ниң министрлери, күрүне комитеттериниң даргалары, СЭКП крайкомнарының болгаш обкомнарының бирги секретарьлары, партияның хоочуннары, үлетпүрнүң болгаш кодээ ажыл-агыйының мурнакчылары, шериг начальниктери, космонавтылар, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, эртемденнер, конструкторлар, литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, хой-ниити организацияларының удуртукчулары база залга турган.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов хүлээп алыышкынны эге сөс-биле ажыткан. Ооң чугаалааны болза:

Эштер, өңнүктер!

Эргим Леонид Ильич Брежневтиң чеден харлаанын демдеглээри-биле бистер мында сагыш-сеткиливистиң болгаш угаан-бодалывыстың айтыкааның ёзугаар чыглып келген болгай бис.

Эргим Леонид Ильич!

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, чаныш-сыныш чок ленинчи, тайбың дээш чалбыыштыг демиселчи Силерниң алдарлыг юбилейиңер-биле холбаштыр, Силерге изиг байырны чедирип тур бис.

Леонид Ильич, Силерниң юбилейиңер улуг болгаш сеткил ханышкынныг болуушкун. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чедирген байырында Силерниң ажыл-чорудулгаңарга улуг үнелел бердинген, бүгү совет кижилерниң болгаш бистиң улуг партиявыстың кежигүннериниң чүректиң ханызындан сеткил-сагыжы илергейлеттинген.

Планетаның бүгү ак сеткилдиг кижилериниң авторитедин чаалап алган болгаш бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының хары хүндүткелин, изиг ынакшылын чедип алган кижиниң, ленинчи улуг херектиң уламчылакчызының СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарының албан-хүлээлгезинде турар деп чүвени сеткил ханышкын-биле демдеглеп турар бис. Коммунистиг партияга, Силерге баштаткан ооң Төп Комитединге удурткан совет улустуң чаа ниитилелди тургузарынга болгаш быжыглаарынга, улустарның айыыл чок чоруун болгаш тайбыңны хандырарынга чедип ап турар төөгүлүг чедиишкиннеринге чоргааранып турар бис, Леонид Ильич.

Кижиниң амыдыралы эрткен чылдар-биле эвес, ооң кылып бүдүрген ажыл-ижи-биле хемчээттинер деп чугаалаар болгай. Силерниң бүдүрген ажыл-ижиңер социалистиг Ада-чуртунга ынак, ленинчи партияга бердинген болгаш бодунуң күжүн чонунуң аас-кежиинге, коммунизмниң херээнге бараалгадырып күзеп чоруур кижи бүрүзүнге чырыткыланчак үлегер-чижек болур, Леонид Ильич.

Советтер чуртунуң шапкын хогжүлдези болгаш өзүлдези Силерниң намдарыңарда ханызы-биле илергейлеттинген. Ажылчынның күш-ажылын-даа, тараачынның чымыжын-даа Силер билир чордуңар. Инженер-даа, партия болгаш совет ажылдакчы-даа чордуңар, Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-берге оруун эгезинден төнчүзүнге чедир эртиңер. Силер эң чугула үлетпүр төптериниң дайынга үреткен ажыл-агыйын катап тургузарынга киржип турдуңар. Кур черлерни шиңгээдип алырынга, космос эпопеязын белеткээринге база боттандырарынга улуг роль Силерге хамааржып турар. Силер кезээде-ле социалистиг тургузуушкунуң эң-не мурнуку участоктарынга туруп турдуңар.

Кайгамчыктыг организакчы, ат-алдарлыг удуртукчу, чүвени хандыр көөр политик болур Силерниң талантыңар чыл бүрүзүнде, партияның чаа онаалда бүрүзүнге улам-на бүрүнү-биле ажыттынып турган. Ынчангаш коммунистиг тургузуушкунуң эң-не харысалгалыг үе-чадаларының бирээзинде партия, Төп Комитет Силерни СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга соңгааш, эң-не хүндүлүг, эң-не алдарлыг болгаш эң-не нарын ажылды чогум-на Леонид Ильич Силерге бүзүрээни мырыңай хоойлу ёзугаар болур чорук-тур. Он ийи ажыг чыл дургузунда Силер ол бедик бүзүрелди алдарлыы-биле шынзыдып келдиңер. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Бистиң партиявыстың, совет улустуң амыдыралынга ол он ийи чыл чүнү-биле эң-не тодаргай характерлеттинип турарыл?

Хамыктың мурнунда ол болза социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезиниң чаа магалыг перспективаларын ажыткан, ооң экономиказының күчүлүг көдүрлүүшкүнүн болгаш совет кижилерниң материалдыг база культурлуг чаагай амыдыралының доктаамал бедиишкинин хандырган СЭКП-ниң үш съездилери-дир.

Ол дээрге сайзыраңгай социализмниң үе-чадазынче совет ниитилелдиң киргени, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарын шуут эгелээни-дир.

Ол дээрге ниитилел харылзааларының динамиктиг хөгжээни, бүгү аңгыларның база социал бөлүктерниң сырый каттыжыышкынының, улуг Совет Төрээн чурттуң бүгү национал-дарының болгаш бичебуурай улустарының акы-дуңма найыралының база кады ажылдажылгазының быжыкканы-дыр.

Канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг ол болуушкуннар болгаш чорудулгалар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының ады-биле, Леонид Ильич, Силерниң адыңар-биле үзүктел чок холбашкан. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Эрткен үениң дургузунда бүгү кижи төрелгетенниң амыдыралынга улуг чогумчалыг чаартылгалар болгулаан.

Хамыктың мурнунда ол дээрге делегей социализминиң улам ыңай хөгжээни, социалистиг дем-каттыштырылгазының күчүзүнүң болгаш сырый каттыжыышкынының өскени, амгы үениң төөгүзүнүң чорудулгазынга ооң салдарының күштелгени-дир. Национал-хосталгалыг шимчээшкинниң империализмге, колониализмге болгаш неоколониализмге удур демиселинге чаа улуг тиилелгелер чедип алдынган. Совет Эвилелиниң делегейге туруштары болгаш ат-алдары улам-на улуу-биле быжыккан.

Делегей харылзаалары «соок дайындан», дүшкүүрлүг чоруктан чавырлыышкынче, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ доругнаашкынынче эргилде-биле демдеглеттинген. Ынчаарга агрессчи империалистиг бөлүктер чавырлыышкынның чорудулгазын хыйладырынга база материализастаарынга бар шаа-биле удурланып турза-даа, чепсеглениишкинниң эндере бүдүрери амдызында үргүлчүлеп турза-даа, бүрүн эрге-биле мынча деп чугаалап болур: кедергей чугула политиктиг тиилелге чедип алдынган, термоядролуг дайынның айыылы эвээжээн, тайбыңның ынаныштыг апарган, тайбың быжыг болу берген. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Акы-дуңма социалистиг чурттарның, коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниң, национал-хосталгалыг, демократиг болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерниң ыяк сырый каттышкаанының ачызы-биле ону чедип алган. Ол чорук бистиң Төрээн чуртувустуң, бистиң партиявыстың, ооң Төп Комитединиң кужениишкиннериниң ачызында чедип алдынган болгаш тайбың дээш шылгараңгай демиселчи, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневтиң ады-биле эң-не ыяк холбашкан. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

СЭКП-ниң коллективтиг угаан-бодалының болгаш тура-соруунуң бодараашкынның, эртине-байлаанга Силерниң хууда улуг салыышкынның киирип турарыңар марксист-ленинчи өөредигниң идеаларынга база принциптеринге чайтылыш чок бердинериниң үлегер-чижээн совет кижилер партияның удуртур органнарының болгаш Леонид Ильич Силерниң хууда ажыл-чорудулгаңардан көрүп турар. Партияның XXV съездизинге Силерниң кылганыңар ТК-ның Отчёт илеткелиниң чүүлдерин база түңнелдерин бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары, делегейниң хөй-ниитиниң эртемниг коммунизминиң теориязын база практиказын хөгжүдеринге чаа улуг чедиишкин кылдыр хүлээп алган. Съездиниң шиитпирлери, съездиге база ТК-ның октябрь (1976 чыл) Пленумунга Силерниң чугаалаан чүүлдериңер ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылының онаалдаларын күүседири дээш социалистиг чарыштың бедик көдүрлүүшкүнүн болдурган, партияның планнары — ол дээрге СЭКП-ни, Силерниң баштап турарыңар ооң Төп Комитединиң долгандыр бүзүлбес сырый каттышкан совет улустуң шынап-ла хандамырындан түдүш херээ дээрзин ук көдүрлүүшкүн хамыктан бүзүреңдиг көргүзүп турар. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Леонид Ильич Силер совет кижилерниң тура-соруун, хереглелдерин болгаш эрге-ажыктарын кезээде эки билир Силер. Силер үениң негелделерин мергени-биле билиц база ол негелделерни тодаргай ажыл-херектер кылдыр хуулдуруп, совет ниитилелдиң амыдыралының бүгү талаларын сайзыраңгайжыдарынче угланган ажылды төнүп-читпес энергияңар-биле болгаш быжыг турушутуг чорууңар-биле организастап турар Силер. А ол дээрге эң эки амыдырал дээш, күш-ажылдың кижилериниң чырыткылыг келир үези дээш демиселдиң чорудары-биле улуг Ленинниң тургускан партиязының удуртукчу ажылдакчызының эң-не кол, эң-не чугула шынары-дыр.

Партияның дээди бүзүрелин көргүскени, шынап-ла хемчээр чүве чок улуг харысалганы бодунуң эгиннеринде ап чоруур коммунист Брежнев бодунуң болгаш бичии сеткилдиг кижи турган болгаш ындыг болуп артып-даа турар дээрзин бөгүн бис онзалап демдеглеп болур бис. Чоннуң эрге-ажыктарынга чижеглээр чүве чок бердинишкин, кижилерге хамааржыр принциптиг дыңнангыр чорук, эштериниң сапал-оналын дыңнап билир мергежил, партийжи негелделиг болгаш бот тогдунар чорукка энтеш, чаа, демнилгелиг бүгүле чүүлге доктаамал кичээңгей салыры — ол магалыг шынарлар Леонид Ильич Силерниң кезээде онзаландырып турар. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Эргим өңнүк! Бо хүннерде Совет чурттуң бүгү булуңнарындан, бөмбүрзектиң бүгү уштарындан эң-не чаагай күзээшкиннерлиг байыр чедиришкиннери, йөрээшкиннер, чагаалар Силерниң адыңарга үзүктелиишкин чокка кээп турар-дыр. Оларда илереттинген Силерге хүндүлээшкинниң болгаш өөрүп четтиришкинниң состери — политик-ленинчиге, удуртукчу коммунистке эң-не улуг, эң-не эргим шаңнал-дыр. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Чер кырынга эң-не чоптуг, буянныг болгаш аас-кежиктиг ниитилелди тургузарының өндүр улуг херээнге Силерниң салыышкыныңарны Төрээн чурт бедии-биле үнелээн — Силерниң хөрээңерге үшкү алдын сылдыс — Совет Эвилелиниң Маадырының сылдызын бөгүн чайнай берген. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Бистиң партиявыстың, ооң Төп Комитединиң, Леонид Ильич Силерниң бодуңарның чорудуп турарыңар социалистиг чурттарның улустарының акы-дуңма найыралын, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эвин база сырый каттыжыышкынын улам ыңай быжыглаарынче, быжыг тайбыңны болгаш бөмбүрзектиң бүгү улустарының чаагай кожа-хелбээчи кады ажылдажылгазын хандырарынче политиктиг угланыышкынының чугулазын болгаш үре-түңнелдиин хүлээп көргениниң барымдаазы болза, хөй-хөй күрүнелерниң дээди шаңналдарын Силерге тывысканы болур.

Бо магалыг хүн бистиң-биле кады мында туруп турар социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртукчулары эргим эштер Тодор Живковка (адыш часкаашкыны), Янош Кадарга (адыш часкаашкыны), Эрих Хонеккерге (адыш часкаашкыны), Рауль Кастрога (адыш часкаашкыны), Юмжагийн Цеденбалга (адыш часкаашкыны), Эдвард Герекке (адыш часкаашкыны), Николае Чаушескуга (адыш часкаашкыны), Густав Гусакка (адыш часкаашкыны) чүректиң ханызындан байыр чедирери биске өөрүнчүг-дүр. Москвага чедип келген коммунистиг оске-даа партияларның удуртур ажылдакчылары, бистиң эштеривис Арисменди (адыш часкаашкыны), Ибаррури (адыш часкаашкыны), Престес (адыш часкаашкыны), Есперсен (адыш часкаашкыны), Чандра (адыш часкаашкыны), Соррилья (адыш часкаашкыны) бистиң аравыста кирип турар. Акы-дуңма партияларга болгаш улустарга, Силерниң хууда бодуңарга бистиң партиявыстың база чонувустуң ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелээни дээш, Леонид Ильич Силерге тывыскан ол шаңналдар дээш база Силерниң чүректиң ханызындан байыр чедиришкиннериңер дээш ханы хүндүткелди бүгү сагыш-сеткилден илергейлеп тур бис. (Адыш часкаашкыны).

Леонид Ильич Силер ол шаңналдарга кымдан-даа артык төлептиг Силер. Совет ниитилел ындыг магалыг кижилерни хевирлеп тургузуп турар-дыр, Коммунистиг партия ындыг магалыг удуртукчуларны кижизидип база шилип ап турар-дыр дээрзин Силерниң күш-ажылдарыңар, Силерниң амыдыралыңар чижээнден бүгү улустар көрүп болур. Ол дээрге марксизм-ленинизмниң идеяларының тиилелгезин дээш чаныш-сыныш чок демиселчилер-дир, ёзулуг-ла ленинчи каңналыышкынның девиглиң ажылдакчылары-дыр. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Силерге база катап акы-дуңмалышкы ёзу-биле изиг байырны чедирерин чөпшээреп көрүңер, бистиң эргим өңнүүвүс болгаш эживис. Бистер шуптувус — Совет чуртта болгаш ол ышкаш ооң даштында-даа миллион-миллион кижилер база биске каттыжар дээрзинге бүзүреп тур мен — бүгү чүректиң ханызындан хөй чылдарда чурттаарын, быжыг кадыкшылды болгаш бистиң ленинчи партиявыстың база улуг совет улустуң чаагай чоруунга, бүгү күш-ажылчы кижи төрелгетенниң чаагай чоруунга, тайбыңның база коммунизмниң херээнге Силерниң кедергей чугула, нарын болгаш харысалгалыг ажыл-чорудулгаңарга чаа чедиишкиннерни күзеп тур бис. (Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Силерниң буянныг-чаагай сеткилдиг өг-бүлеңер эзи Виктория Петровнага болгаш Силерниң кайгамчыктыг өг-бүлеңерниң бүгү кежигүннеринге кадык-чаагай чорукту эң-не чалбыыштыы-биле күзексээр-дир бис, Леонид Ильич! (Адыш часкаашкыны).

Силерниң кадыкшылыңар дээш, Леонид Ильич! (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Эш М. А. Сусловтуң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны ону чаңгыс эвес удаа үзе кирип турган. Шупту туруп келген. Пионерлер келгеш, Леонид Ильичиге байыр чедирип, анаа болгаш ооң өг-бүлезиниң эзи Виктория Петровнага кызыл чечектерни тудускаппар.

Даргалакчы эш М. А. Суслов **партияның Москва хоорайкомунуң бирги секретары эш В. В. Гришинге** сөс берген. Москва хоорайның партия организациязының болгаш найысылалдың ажылчы чоннарының өмүнээзинден Леонид Ильичиге төөгүлүг юбилей-биле холбаштыр чүректиң ханызындан изиг байырны ол чедирген болгаш совет улустуң аас-кежиинин, тайбыңны быжыглаарының, улуг коммунистиг идеалдарның тиилелгезиниң эрге-ажыкы дээш ажылынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруң анаа күзээн.

Леонид Ильич Брежневтиң ажыл-чорудулгазының барык чээрби беш чылы Москва-биле холбашкан келгенин эш В. В. Гришин онзалап демдеглээн. Бистиң хоорайывыс дугайында Силерниң сагыш салыышкыныңарны найысылалдың ажылчы чоннары үргүлчү көрүп турар деп ол чугаалаан. Москваның коммунистиг ёзунуң үлегерлиг хоорайы кылдыр хуулдурарының дугайында Силерниң салтап сорулгаңар хоорайның бүгү партия организациязының, бүгү москвачыларның ажылының дайынчы программазы апарган.

Украинаның Төп Комитединиң, Украин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден, Советтиг Украинаның коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден **Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш В. В. Щербицкий чүве чугаалаан.**

Силерниң төрүттүнгеш, өскениңер чечектелген Украина болгаш ооң кызымаккай ажылдан база маадырлыы-биле тулчуп турган улузу бо байырлыг шак үезинде Силерге эң-не чылыг байырын болгаш кызыгаар чок ынакшылын база хүндүткелин илередип, ол дугайын дамчыдып турар.

Эргим Леонид Ильич, Силерниң нүүрүңерде бистиң партияның дайынчы штавы, ооң ленинчи Төп Комитеди он ажыг чылдарның иштинде ёзулуг ленинчи удуртукчулуг, чайгылыш чок, бурунгаар чүткүлдүг интернационалчы, мерген угаанныг болгаш баш удур көөр политиктиг, масса-чонну өндүр-улуг херектерже мөөңнеп, соруу кииртип билир, буланыыт-чаагай сагыш-сеткилдиг удуртукчулуг боор келген.

Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш Д. А. Кунаев ынак Төрээн чурттуң шынчы оглу, амгы үениң шылгараңгай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы — эш Леонид Ильич Брежневке, бүгү совет улус-биле бир дөмей, республиканың ажылчы чоннарының чоргаарланып турарын чугаалаан. Силерниң амыдыралыңарның эвээш эвес алдарлыг арыннары бистиң республика-биле, кур черлерни ажыглаалга киирип турганы үттүндүрбес маадырлыг чоруктарның үезинде Силерниң удуртуп турганыңар республиканың партия организациязының ажылы-биле үзүлбес холбаалыг боор турар. Ынчан кур черге маадырлыг күш-ажыл Казахстанны чурттуң база бир эң тараалаң чери кылдыр хуулдурган болгай. Советтиг Казахстанның байлактыг болгаш ат-алдарлыг боор турар дыка хөй чедиишкиннери Силерниң адыңар-биле холбашкан.

Ленинниң улуг партиязының өндүр улуг сорулгаларын амыдыралга Силерниң үре-түңнелдиг боттандырып турганыңар ышкаш, моон-даа соңгаар улам чедиишкинниг боттандырар тодээде, амгы үеде ышкаш, шак-ла мындыг кызыгаар чок чогаадыкчы энергиялыг, быжыг кадыкшылдыг болгаш сергелең-эрес болуруңарны, бистиң республикага болгаш бүгү чуртка Силерниң кылганыңар бүгүле улуг-чаагай ажыл-херээңер дээш өөрүп четтиришкинни казахстанчылар сагыш-сеткилиниң бүгү ханызындан күзеп турарлар.

Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының ТК-зының бирги секретары эш Э. Герекке сөс берген. Л. И. Брежневке ол мынча деп чугаалаан: Силер делегейниң айыыл чок чоруун болгаш тайбыңны хандырарынче угланган ажыл-херекти удуртуп, дүшкүүрлүг чорукту чавырлдырары болгаш улустар аразынга кады ажылдажылга дээш кол удуртукчу боор турар силер. XXIV съездиге хүлээп алдынган болгаш СЭКП-ниң XXV съездизинге улам ыңай сайзырадылганы алган тайбыңның төөгүлүг программазы болгаш Совет Эвилелиниң тайбың эгелээшкиннери — бо бүгү чүүлдер ол улуг-чаагай идеалдарны боттандырып чорудары дээш Силерниң могаг-шылаг чок ажыл-ижиңер-биле үзүлбес холбаалыг боор турар. Бистер, поляктар, хосталганың, национал хамааржыышпас чоруктуң болгаш тайбың амыдырал-чуртталганың ёзулуг үнези кандыгыл деп чүвени боттарывыстың муң-муң чылдарда төөгүвүстен огда эки билип турар бис. Бистер чогум-на ынчангаш бодунуң күжүн улустуң амыр-тайбың чаагай чолунга шуптузун берип турар кижилерни бедии-биле үнелеп көөр бис. Леонид Ильич, чогум-на ооң ужурундан Силерниң адыңар кижи төрелгетенниң хосталга, шынныг чорук болгаш тайбың дээш демиселиниң төөгүзүнге кезээ-мөңгеде киргени.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцевтиң чугаалааны: Бистер, коммунистер, ленинчи ёзу-биле чурттап, ажылдаарынга, ленинчи ёзу-биле демисежир база тиилээринге Силерден өөренип ап турар бис. Ленинчи-коммунист кижи бодунуң тугун канчаар бедик көдүрүп, улуска бараан болурунун, коммунистиг идеяларның тиилээри дээш, тайбыңның болгаш кижи төрелгетенниң аас-кежиии дээш бодунуң күжүн бичии-даа харамнанмазының үлегер-чижээн бистерге көргүзүп турар Силер.

Бо хүннерде улустарның салым-хуузунга-ла салдар чедирер кандыг-даа улуг болуушкунну Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле, Силерниң адыңар-биле холбаштыр көрдүнер кылдыр Силерниң ат-алдарыңар бүгү делегейде ол хире улуг боор турар. Тайбыңны болгаш улустар аразынга айыыл чок чорукту быжыглаарының херээнге Силер ышкаш ындыг улуг үлүүн киирген политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы амгы делегейде чок боор турар.

Партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары эш Г. В. Романов партияның Ленинград область болгаш хоорай комитеттериниң, Ленинниң хоорайының болгаш областың-даа коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден ынак Төрээн чурттуң чечектелиишкининиң эрге-ажыктары дээш, тайбыңны болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаары дээш моон соңгаар-даа үре-түңнелдиг ажылдаарын күзээнин Леонид Ильич Брежневке илереткен. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының киржикчилеринден, хоочун интерки ажылчыннардан, ленинчи партияның хоочуннарындан эки-чаагай күзелдерни онза улуг өөрүшкү-биле Силерге дамчыдып тур мен, эргим Леонид Ильич деп, ол медеглээн.

Бистиң чурт — ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде эң баштайгы күрүнези — бодунуң 60 чылынче чырыткылыг келир үеге быжыг бүзүрел-биле эгелеп кирипкен. Ол идегел совет улустуң кызымаккай күш-ажылынга, Коммунистиг партияның демир дег тура-соруунга, ооң дайынчы штавынын — шылгараңгай политиктиг удуртукчу болгаш организакчы Леонид Ильич Брежневке баштаткан Төп Комитединиң мерген угааныг ажылынга даянып турар.

Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Э. Хонеккерге сөс берген: Силер кажан-кезээде шынныг херектиң талазынга туржуп, бүгү күжүңерни боттарыңарның чуртуңарга, боттарыңарның партияңарга бербишаан, кажан-даа идепкейлиг чогаа-

(Уланчызы 3-кү арында).

1974 чылдың сентябрь. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Маадыр-хоорай Новороссийскиге чоруп турганы.
ЧУРУКТА: Л. И. Брежнев дайынның хоочуннары-биле.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Социалистиг чарыштың ЭКРАНЫ

ЧЫЛДЫ ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ ДООЗУП, ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛАВЫШААН, УЛАМ БЕДИК СОРУЛГАЛАРЖЕ!

ИДИГ БЕРИИШКИНИН ЭКИ АЖЫГЛААРГА

Онгу беш чылдың баштайгы чылының күш-ажылчы календарында каш-ла хонук арткан. Бо чылдың даалгаларын арткан үеде шалыпчы ёзу-биле күүседир, беш чылдың планын чедиишкинниг күүсединиң бызыг үндезинин салыр дээш республиканың бүдүрүлге черлериниң дыка хөй коллективтери боттарының аргаларын болгаш курлавырларын мөөңнеп турар.

Бо чылдың эгезинден тура бистиң коллектививис база багай эвес ажылдаан. Декабрь айның эгезинде бистиң коллектив бо чылдың планын күүсеткенинин дугайын рапорттааш, Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегже кирип, социалистиг чарышты улам калбарткаш, чаа негелделерни ажылдап кылган.

Кедээ тудугжулар чылдың эрткен үезиниң иштинде хөй хемчээлдиг тудут-монтаж ажылдарын кылган. Бир эвес эрткен он бир айларның дургузунда 3978 муң рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээткенин алыр болза, 37 муң рубльдиң тудуг ажылдарын чыл планындан ажыр кылганныр. Эрткен чылдыы-биле деңнээрге, тудуг-монтаж ажылдарының нийти хемчээли оон 1159 муң рубльге хөй боор турар. Ол ышкаш чуртталга тудуун ажыглаалга кииреринин планы күүсеттинген —он бир айлар иштинде 1068 дөрбелчин метр ажыктыг шөлдүг чуртталга бажыңнарын дужааган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы база чедиишкинниг күүсеттинген — 144,2 хуу болган.

1976 чылдың эгезинде-ле 62 дугаар көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның бүгү коллективи онгу беш чылдың баштайгы чылының планын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты эгелээн. Ынчангаш үстүнде айыттынган чедиишкиннерге ол чарышка хаара туттунган хөй тудугжуларның шалыпчы күш-ажылы улуг идиглиг болганы чугаа чок.

Чарышты организастап эгелээрде бригада бүрүзүнге бүдүн чылда планны тургускан. Аңаа чыл дургузунда кылыр ужурлуг тудуг-монтаж ажылдарының нийти хемчээлин тодаргай айыткан. План шынап-ла улуг турган. Ынчалза-даа КМК-ның бригадалары тус-тузунда боттарының хуралдарынга чылгаш, бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Ол хүлээлгелерге бүдүрүлге даалгаларын хуусаадан эрте күүседирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, кол чүүл—тудут-монтаж ажылдарының шынарын экижидерин болгаш бот-үнезин чиигедирин хандырар хемчеглерни айыткан.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин чогуур хуусаазында үндүрери болгаш тиилекчилерге шаңнал-макталдың улуг ужур-дузазын барымдаалааш, бо талазы-биле ажылды тускай комиссияга дааскан. Ооң биле кады колоннаның күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң килдизи бригада бүрүзүнүң ай санында кылган ажылдарының хемчээлин санап турар. Чарыштың түңнелдерин профкомнуң калбак хуралынга бригадирлерниң киржилгези-биле чугаалашкаш, үндүрери чаңчыл апарган. Социалистиг чарыштың тиилекчилеринге тускай доктааткан вымпелдерни болгаш акша шаңналын тыпсып турар бис.

● ИДИГ БЕРИИШКИННЕРНИ АЖЫГЛААН.
● 1977 ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ.

Бистиң колоннага социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрерде күш-ажылчы сагылга-чурумну, кижилерниң хөй-ниитиниң ажылынга киржилгезин, кылдынган ажылдарның бедик шынарлыг болуруң кол кичээнгейге ап турар. Чижээ, И. Костыревтиң бригадазының ажылы эки боор, планны 148 хуу күүсеткен-даа болза, аңаа чарыштың түңнелин үндүрерде шаңналдыг черни бербээн. Чүге дээрге бригадага ажыл шагы үскен, күш-ажылдың чурумун үрээн таварылгалар турулаан. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде, өске-даа чамдык чугула факторларны барымдаалап турар бис. Ооң түңнелинде кижилерниң күш-ажылчы сагылга-чуруму бедээн, план-хүлээлге күүселдези экижээн. Бистиң мурнакчы тудугжуларывыс А. Ведягин, В. Шагдыр, А. Черепанова, А. Есенчук удурткан бригадалар бо чылдың социалистиг хүлээлгезин күүсеткеш, келир чылдың үлүүнде база-ла шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

Социалистиг чарыштың мурнакчыларынга өске-даа хевирниң шаңнал-макталдарын бээри улуг ужур-дузалыг боор турар. Бүдүрүлгениң эң дээре 25 мурнакчыларынга «1976 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ тывыскан, дыка хөй кижилер дипломнар, өртектиг белектер болгаш акша-шаңналы-биле демдеглеткен.

Бүдүрүлгеге күш-ажылчы чедиишкинге хоочун ажылдакчылар — аныяктарның дагдыныкчыларының шимчээшкини база улуг рольдуг. Шеверлекчилер А. Вожженникова, А. Черепанова, Р. Лопатина, Л. Тарасова болгаш өскелер-даа аныяктарга үлегер-чижээн көргүзүп, боттарынга төлептиг салгакчыларны кижизидип турарлар. Анна Александровна Черепанованы чижекке ап болур. Ол чүгле аныяктарның дагдыныкчызы эвес, харын база хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ону коллектив кежигүннери профэвилелдиң тудуг комитединиң кежигүнүнге соңгаан. Ол — Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг аттыг, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени, «Эрес-маадырлыг күш-ажыл дээш» деп медаль-биле, а ол ышкаш 1974, 1975 чылдарның социалистиг чарыжының тиилекчизиниң хөрек демдектери-биле шаңнаткан. Ындыг кижилерни бистиң көжүп чоруур механизастаттынган колоннавыстан хөйнү адап болур.

Амгы үеде 62 дугаар көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның тудугжулары шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылының бирги чылының даалгазын хуусаадан эрте күүседир дээш мурнукузундан-даа артык күжениишкинниг ажылдаарынга бүрүн шиитпирлиг. Олар келир чылдың планныг даалгазын бо чылдыындап-даа эрте күүсеткеш, Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышта киржип турарлар.

Г. КРАПИВИНА,
62-ги КМК-ның план килдизиниң начальниги.
З. БОЧКАРЕВА,
улуг инженер.

Беш чылдың кижилери

Бистиң улус боттарының социалистиг күрүнезиниң 60 чыл юбилейинче Советтер чуртунуң кайгамчыктыг улуг чедиишкиннеринге улуг өөрүшкү болгаш чөргаарланыышкын-биле уткуштур бар чоруур. Октябрьның тугунуң эдаа-биле чорааш чедип алган төөгүлүг тиилелгелер дугайын чугаалааш, Л. И. Брежнев мынча дээн: «ЭРТКЕН АЛДАН ЧЫЛДЫҢ ЭҢ ЧУГУЛА ТҮҢНЕЛИ—СОВЕТ КИЖИ БОЛУР». Чогум-на совет кижилер социализмни тургузуп, коммунизмниң бызыг үндезинин салып турарлар. Бо хүннерде республиканың күш-ажылчы коллективтери Улуг Октябрьның 60 чыл юбилейинге алдар болдурган бүгү-улусчу социалистиг чарышче кирип, күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап турарлар.

«Детский мир» магазинниң оолдар хеви садар салонунуң коллективи эрткен 11 айларда 778,3 муң рубльдиң бараанын сайгарган, чылда планнаттынган деңнелин чедип ап, 1976 чылдың планын хуусаадан эрте күүседипкен.

Мурнакчы садыгжылар М. Белякованың, И. Голобородьконуң кылымак ажыл-ижи эш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп турар. Оларның чуруктары Хүндүлел самбыразында кирген.

ЧУРУКТА: «Мергежилдиң тергиинneri» деп чарыштың тиилекчилери М. Белякова биле И. Голобородько.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

КҮЧҮЛҮГ ШИМЧЕДИКЧИ

Бистиң участоктуң коллективи онгу беш чылдың планын амыдыралга чедиишкинниг күүсединге бодунуң үлүүн база киирип турар. «Сибирь техмонтажтың» Тывада монтаж участогу он бир айлар иштинде 1.300 ажыг тонна демир конструкцияларын эптээн болгаш муң ажыг санныг техниктиг дериг-херекселдерни кылган. Ол ышкаш үжен хире километрниң хоорзаларын салган. Ол болза, чыл планында көргенинден дыка ажыг-дыр. Тодаргайлаарга, бистиң участогувус ноябрь айда-ла 1 миллион дөрт муң ажыг рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылгаш, чыл планын күүсеткен. Бо хүннерде 50 муң хире рубльдиң ажылын аңаа немештир кылган.

Участоктуң чедиишкиннииг ажылдаарынга социалистиг чарыш шимчедикчи күш боор турар. Бисте чарышты чогуур деңнелинге чедир организастаан. Түңнелдерни чогуур үезинде үндүрүп шаңнал-мактал-биле тиилекчилерни демдеглеп турар бис. Чылдың он бир айларының талазы-биле чарышка Р. Сипченконуң бригадазы бирги, ийиги, ийиги черин А. Матвеевтиң удурткан коллективи алган.

Бистер бо хүннерде Элегес-Аксының хана материалдарының заводунда болгаш «Тудуг кезектери» комбинаттың ыяш чазаар бүдүрүлгезинде монтаж ажылдарын чогуур хуусаазында доозар хемчеглерни ап, олче кол күштү салып турар бис. Бисте бүгү-ле ажылды, оон чедиишкинниг бөлүрун кижилер, оларның кызымаккай күш-ажылы шиитпирлеп турар.

Л. КАМАНОВА,
«Сибирьтехмонтаж» участогунуң экономизи.

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ КӨӨР

Ажылчынга сөс

«Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цегиниң коллективи бүгү улустуң социалистиг чарыжынга кириипшаан, бо чылын алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче бүгү күштү мөөңнээн. Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын экижидери ол чарыштың кол лозуну болуп турар.

Профэвилелдерниң цех комитеди болгаш администрация социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, профэвилел бөлүктеринге чугаалажып, профэвилелдер хуралдарынга бадылаан. Чарышты хүн бүрүде болгаш ай санында түңнээр. Тиилекчилерге вымпелдерни болгаш акша шаңналын тыпсып турар. Тус-тус кижилерниң аразында чарышты база организастаан болгаш ооң тиилекчилерин хүндүлел самбыразынга киирип база акша шаңналын тыпсыр.

Күш-ажылчы коллективтиң кежигүннерин кижизидер талазы-биле ажыл элээн идепкейжээн. Күш-ажылдың сагылга-чурумун, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чамдык кижилерниң дугайын нийти хуралдарга, профэвилелдиң цех комитединиң хуралдарынга, эш хуузунуң судуунга шыңгыы чугаалажып көрүп турар.

Комбинатты ажыглалга кииргенден бээр 5 чыл ашкан. Бо үениң иштинде коллектив өзүп, быжыккан. Комбинат күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5,8 катап бедиткен, ажыл-ишчилериниң амыдыралының культуразы бедип турар.

Үстүнде чедиишкиннерни чедип алырынга партия организациязының удуртулгазы-биле кадрлар өргүзүнга ажылче кичээнгей салганы улуг идигни берген. Комбинатта кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу элээн эвээжээн. Чижээ, энергоцех, төп лаборатория дээн ышкаш коллективтерде кадрлар турумчаан. Ажылдан үнер кижилер эвээжээн. Бо коммунистиг күш-ажыл коллективтеринде көргүзүглер бедик.

Ажылчыннарның билиг, мергежилин бедидери — чугула сорулгаларның бирээзи. Комбинаттың чанында кежээки профтехучилище ажылдап турар. Чыл бүрүде аңаа 150—160 кижи өөренир. Олар проходчик, чер чазылдырыкчызы, электровоз машинизи, газоэлектроканнакчы, аппаратчик, слесарь, электрик, кран башкарыкчызы, штукатур-маляр болгаш өске-даа мергежилдерни чедип ап турар.

Бо чылдың февральда «Силерниң ажылыңарда чүү силерге тааржырыл?» деп айтырыгны ажылчыннарга тараткан. Мергежил бедидип, чаа мергежил шиңгээдип алыр арга бар дээрзин олар харылааннар. А кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруунуң, коллектив кежигүннериниң кижизидилгезиниң талазы-биле доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралын эрттирген, ол айтырыгларга хамаарыштыр тодаргай анализти кылган, кадрларны ажылга быжыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Ылаңгыя кадрларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, аңаа туруушкунну эвээжедир, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаар, кижизидилге ажылы, аныяк специалистер-биле ажыл, мергежил бедидери, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерин ажыглаары чергелиг айтырыглар ында кирген. Бо хөй талалыг ажыл улуг күжениишкинни, доктаамал кичээнгейни негеп турар. Ону боттандырар талазы-биле чедип алдынган дуржулганы улам сайзырангайжыдар сорулга коллективте партия, профэвилел организацияларының мурнунда салдынган. Бисте транспорт болгаш сентелге-тулуг, даг цехтеринде кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу ам-даа бар. Партия, профэвилели, хөй-нийти организацияларының оон чогуур түңнелди үндүрзе чогуур.

И. КҮДЕР-ООЛ,
«Тыва-кобальт» комбинатта аппаратчик.

Чарыштың мурнакчылары

«Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелинде Степан Артемьевич Борбак-оолга удурткан дашчылар бригадазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Злобинниң методун чедиишкинниг шиңгээдип ап турар. Онгу беш чылдың баштайгы чылында трестиң бригадалар аразында социалистиг чарыжынга С. Борбак-оолдуң бригадазы каш-даа удаа шаңналдыг черлерни ээлеп, тиилекчилерниң одуруунга кирген.

Эрткен 11 айларда оларның бригадазы тудуг-монтаж ажылдарының планын 100,8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн—113,3 хуу күүсеткен.

Бо мурнакчы бригада амгы үеде чылдың планын күүсединиң кырында келген. Мында хоочун тудугжу Ю. Чащухин, коммунистер С. Тараачы, Н. Кокай-оол болгаш оон-даа өскелер бедик көргүзүглерлиг ажылдап, чарышты баштап турарлар.

Алдынган социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш мурнакчы бригаданың кежигүннери чаңгыс кижи дег деммиг ажылдавышаан, чылды чедиишкинниг доозарынга бүзүрелдиглер.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) бригадир С. А. Борбак-оол биле бригаданың мурнакчы каңнакчызы Ю. И. Чащухин.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Деңнеп көрээлиңер

ОЛАР—МУРНУНДА

Онгу беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери кызымак ажылдаан, ноябрь айда продукция сайгарарының планын 101,0 хуу, а нийти продукция бүдүрерин—104,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн—101,1 хуу күүсеткен. Ылаңгыя моон адаанда үлетпүр бүдүрүлгелер планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле кызымак ажылдаан:

«Каа-Хем» хөмүр даш разрези
Тываның электри четкилери.
Сүт комбинады.
Кызылдың сүт заводу
Алгы заводу
Автосентелге заводу.
«Тыва кобальт» комбинат.
Даараныглга фабриказы.
Росводпромнуң демир-бетон кылыглар заводу.

А ОЛАР—СООНДА

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң 13-ү продукция сайгарарының, а 17-зи — нийти продукция бүдүрериниң ноябрь айда планныг онаалдаларын күүсетпээн. А дараазында бүдүрүлгелер продукция сайгарарының-даа, нийти продукция бүдүрериниң-даа 11 айларда планын күүсетпээн:

«Тудуг кезектери» комбинат.
Ак-Довурак хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады.
Тураннын хлеб заводу.
Кызылдың түүйбу заводу.
Техниктиг хандырылга станциязы.

Чүге хожудап турарыл?

Үстүү-Енисейниң балык заводу онгу беш чылдың баштайгы чылында ай, квартал планының күүселдезин үзүп, багай ажылдап келген. Бо чылдың заводтуң көргүзүглери ниитизи-биле сан-даа, шынар-даа талазы-биле мурнуку чылдардан кудулаан.

Балык заводу чүгле хожудап турарын тодарадыр сорулга-биле бистиң корреспондентивис заводтуң кол инженери Валерий Васильевич Шейта-биле ужурашкаш, чамдык айтырыгларны аңаа салган.

— Завод план күүсетпейн турарын чүнүң-биле тайылбырлап болур силер, Валерий Васильевич?

— Эрткен 11 айларда бистиң завод нийти продукция бүдүрерин 88 муң рубльге, продукция сайгарарын 29 муң рубльге чедир күүсетпээн. План күүсеттинмейн турарының кол чылдагааны «Росмасорыбторг» Красноярск конторазының Тывада салбыры океан балыы-биле бистиң заводту чедир хандырбайн турарында. Эрткен чайын колдуунда-ла тус чериниң балыын болбаазырадып турдувус. Ылаңгыя соолгу айларда октябрьда, ноябрьда чиг-эт чогуулдан завод чамдыкта бүдүн хүнде безин ажылдавайн турул келгилээн.

Тываның хемнеринден, хөлдеринден балык тывыжының планы база күүсеттинмейн турар. Ноябрьның төнчүзүнге чедир 2800 центнер балык тудар турган болза, херек кырында 2157 центнерни тудкан.

— Заводтуң кылган продукциязының шынарын экижидер дээш коллектив кандыг хемчеглерни чорудуп турарыл?

— Чиг-эттиң хыналдазын чорудуп турар апарган бис. Ынчан балыктың үрелген-үрелбээнин ангылап алыр. Ыштан кадырарынга бичии-ле эргижирээн балыктар таарышпас. Ыштан кадырар балыктарны чара кезип, иштихырлыын уштуп каап тар. Ооң уламындан ыштаан балыктарның амданы экижээн. Балык ыштаар, кадырар камераларга дузаар улуг паштарга тускай паспорттарны кылып тур бис.

Эрги цехти белен продукцияның складын кылдыр эде ылымырып эгеледивис, ол удавас доостур. Белен продукцияны шыгжаар тускай склад чок, ону цехтерде тудуп турар болгай бис.

Балык заводунуң продукциязы шынар талазы-биле багай болуп турар дугайында хөй санныг фактылар чүгле бо чылын эвес, моон мурнунда-даа чылдарда илереп турган.

Заводтуң удуртулгазы эрткен чылдарда илерээн четпестерден чогуур түңнелди үндүрүп, продукцияның шынарын экижидери-биле арга-хемчеглерни соолгу айларга чедир ап чорутпайн келген болгаш шынар айтырыынче кончуг кошкак кичээнгейни салып турган.

Бо чылдың бирги кварталында садыг-инспекция эргелелиниң ажылдакчыларының чоруткан хыналдазынга кирген продукцияның 7,7 хуузу болбаазырадып кылганы четпес, маркировка шын эвес дээш үрей кылган деп санаттынган. 15,2 хуузунуң сортун кудулаткан болгаш 600 рубльдиң күрүне бюджединге завод төлээн.

Октябрьда болгаш хыналда үезинде 1200 кг продукцияның шынары багай дээш база-ла сортун кудулаткан.

Продукцияның сортун кудуладырга оон өртек-үнези база кудулаар болгаш заводка когарал болур.

Ол ышкаш заводтуң белеткеп кылган балыы таарышпас чыттыг, дузун дыка көвүдедипкен болгаш оон-даа өске мындыг янзылыг четпестерлиг дээш негелде, хомудалдарны хереглекчилер киирип турар.

Заводтуң хемчээр техниказының барык шуптузу үрелик. Оларның 80 ажыг хуузу чогуур хуусаазында хынаттынмаан. Ынчангаш продукцияны белеткеп турар үезинде хемчээп хынаары, температура режимин сагыыры хажыдыышкыннарга таваржып турар.

Чиг-эт чедишпезиниден сандурагай талазы-биле план күүсеттинмейн турза-даа, продукцияның үрелирин болдурбайн, шынарлыг кылырынче бүгү хемчеглерни ап чоруткан болза, заводтуң ажылының үре-түңнели өске болур турган ийик. Бир эвес завод үстүкү сорттуң, эки шынарлыг продукциязын бүдүрүп турган болза, ооң өртээ бедик болганындан заводка ажыктыг, а хереглекчилерниң талазындан эки үнелелди алыры чугаажок.

Н. ООРЖАК.

ҮШ ӨӨРЕДИЛГЕ НОМУН—1977 ЧЫЛГА

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ном үндүрер чер полиграфия болгаш ном садыының эргелелиниң типографиязының коллективиниң цехтер, өрүкчүлер, парлакчылар аразынга социалистиг чарыжын бо чылдың эгезинден тура мурнукузундан шыңгыы негелде-биле организастаан. Кол-ла сорулга—продукцияның шынарын экижидип, хөй продукцияны бээри болур.

Бистиң типографияга чарыштың түңнелдерин ай, квартал санында үндүрүп турар. Үшкү кварталдың түңнелдерин ӗзугаар өрүүр цех (начальниги Т. Николаева) мурнап турар.

Тываның полиграфистери онгу беш чылдың баштайгы чылында 442 муң рубльдиң продукциязын сайгарар турган, херек кырында ону 444,2-муңга чедирген. 495 муң рубльдиң нийти продукциязын бүдүрер хүлээлгезин, 497,6 муң рубль кылдыр күүсеткен. Бо хүннерде парлаар цех шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Бистиң дептерлекчилеривис (цех начальниги Ю .Коршунов) база-ла оон хожудавайн, 1977 чылдың үш өөредилге номун белеткеп үндүрген.

Е. КОГУТ,
республика типографиязының кол инженери.

МОСКВА. 1975 ЧЫЛДЫҢ СЕНТЯБРЬ. Стахановчу шимчээшкинниң эгелекчилериниң бөлүүн СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Кремльге хүлээп алганы. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАЙБЫҢ, КОММУНИЗМ ДЭЭШ ШЫЛГАРАҢГАЙ ДЕМИСЕЛЧИ

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневтиң 70 харлаанынга уткуштур СЭКП ТК-ның «Плакат» дээр ном үндүрер чери элээн каш материалдарны парлап үндүрген.

Оларның аразында—Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызының хөй талалыг амыдыралының дугайында фотоинформациялар бар. Эш Л. И. Брежнев бүгү амыдыралын партияның херээнге, марксчи-ленинчи идеалдар дээш, коммунизм дээш берген.

Беленке бээринге таарыштыр РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу Б. И. Лебедевтиң «Тайбың дээш, коммунизм дээш шылгараңгай демиселчи» деп ат-биле чураан чуруктарындан хөй өңнүг альбомну парлап үндүрген. Альбом болза Л. И. Брежневтиң: «Коммунизмниң чаа-чаа тиилелгелериниң херээнге бүгү чүүлдерин кылыры—бо болза коммунист кижи мээң кол эчис сорулга, бедик хүлээлге, мээң бүгү амыдыралымның утка-бодалы болур» деп сөстери-биле ажыттынган.

(СЭТА).

ПЛАСТИНКАГА БИЖЭЭН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелдерин болгаш чугааларын Бүгү-эвилелдиң «Мелодия» дээр фирмазы пластинкага бижиткеш тараткан.

Ийи пластинкадан тургустунган «Бистиң эчис сорулгавыс — коммунизм» деп альбом-чыындыда эш Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXV съездизинге илеткелиниң чамдык чүүлдерин киирген. Ында ССРЭ-ге коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын айтып турар. База-ла ийи пластинкадан тургустунган ийиги—«Тайбыңның болгаш социал депшилгениң эрге-ажыктарынга» деп чыындыда СЭКП-ниң даштыкы политиказының айтырыгларын киирген болгаш делегейде эң чугула болуушкуннарның анализин көргүскен. Ында В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга тураскааткан байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазын, партияның XXIV болгаш XXV съездилеринге ооң чугааларының чамдык кезектерин, Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Берлинге болган конференциязынга чугаазын киирген.

Ол ышкаш Лихачёв аттыг автозаводтуң ажылчыннарының митингизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазын бижээн пластинканы база кылып үндүрген.

(СЭТА).

ПАРТИЯНЫҢ, СОВЕТ УЛУСТУҢ ШЫНЧЫ ОГЛУ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

дыкчы амыдырал-биле чурттап келген силер. СЭКП-ның эң бедик албан-хүлээлгезин күүседип келгениңерден бээр эрткен 12 чылдарның иштинде Совет Социалистиг Республикалар Эвилели кажан-даа көстүп көрбээн бедиктерге көдүрүлген. Социалистиг чаа делегейниң күчү-шыдады тиилеттирбес кылдыр улгаткан болгаш кол-ла чүүл—бистиң бөмбүрзээвистиң эки талазы чайгылганы ол боор турар. Чер кырының кижилери ам улам хостуг тынып турар, тайбың келир үеге улам быжыг бүзүреддиг апарган.

Силер социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелериниң болгаш улустарының аразынга акы-дуңма ёзузунуң харылзааларын быжыглаарынга шылгараңгай салышкынынарны киирип, аңаа идиг берген силер. Бистиң улузувуска хамаарыштыр Силер база-ла үргүлчү эп-сеткил каттыштырылгазын илередип, бурунгаар депшилгелиг социалистиг ниитилелди оларның тургузарынга үнелеп четтинмес улуг деткимчени көргүзүп келген силер. Бистиң улустуң төөгүзүнде эң-не үнелиг чаалап алышкын боор турар чүүл—Совет Эвилели-биле бистиң найыралывыстың ёзузунга бүрүн дүүштүр од бүгү дээш мен бистиң эң ханы өөрүп четтиришкинивисти илередиксеп тур мен.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак хүлээп алышкынга чүве чугаалааш, мынча дээн: Леонид Ильич, бистиң партиявыс болгаш бистиң улузувус Силерни Совет Эвилелиниң ажылчын аңгызының болгаш улузунуң улуг оглу, чалбыыштыг коммунист кылдыр, Совет Эвилелиниң улустарын социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгелиг оруу-биле баштап бар чоруур партияның төлээлекчизи кылдыр хүндүлеп, көрүп турар. Марксизм-ленинизмниң революстуг идеяларынга шынчыларны, социалистиг дем каттыштырылгазының болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эптиг болуруунче, ниити депшилгеже болгаш делегейге тайбыңны база айыыл чок чорукту быжыглаарынче Силерниң могаг билбес чүткүлүңерни олар хүндүлеп көрүп турар.

Немец фашизмни бодунуң тиилээни-биле Чехословакияны база хостаан алдарлыг Совет Армияның хүрээлениинге Силерниң шуут киржип турганыңар дугайын бистиң улузувус боттарының чүректеринге тураскаал кылдыр кадагалап чоруурун борта база катап демдеглексеп каап тур мен, эргим Леонид Ильич—деп, эш Г. Гусак чугаалаан.

Профэвилелдер кежигүннериниң 110 миллион армиязының Л. И. Брежневке изиг байыр чедиришкинин **ВЦСПС-тиң даргазы эш А. И. Шибаев** дамчыткан. Леонид Ильич, күш-ажылдың бөдүүн кижилериниң дугайында, оларның ажылының, амыдыралының, ыштаңылгазының байдалын экижидер дугайында Силерниң ала ёзузунуң, шынчы, ёзулуг ленинчи кичээнгейиңер болгаш сагыш човаашкыныңар, улус массаларның инициативаларын болгаш чогаадыкчы чоруун деткип турарыңар Силерге хамаарыштыр изиг ынакшылды болгаш хүндүткелди болдурган, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң чаагай чоруунга чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырынче оларны хей-аът киирип турар.

Профэвилелдерниң дугайында ленинчи өөредигни хөгжүдеринге кайгамчык үлүүнер, бо эң массалыг ниитилел организациязынга доктаамал дузаламчыңар, бедик идегелиңер дээш улуг байыр чедиришкиниң совет профэвилелдериниң өмүнээзинден Силерге илергейлеп тур бис, эргим Леонид Ильич.

Венгрияның Социалистиг Ажылчын партиязының ТК-зының бирги секретары эш Я. Кадар юбилярга байыр чедирип, чүве чугаалаан. Эш Брежневтиң ады бодунуң кажан-кезээде бараан боор келгени улуг идеялар-биле, ооң киржип база удуртуп келгени төөгүлүг болуушкуннар-биле үзүлбес холбаалыг боор турарын ол чугаалаан. Эш Брежнев бистиң чедиишкиннеривиске бистер-биле кады чүгле чалбыыштыг өөрүүр эвес, харын-даа бистиң төөгүвүстүң аар-берге шактарының үезинде бистиң-биле кожа туржуп, бистиң-биле кады тулчуп турганы дээш бистер, венгр коммунистер, оңа өөрүп четтирбишаан, ону кажан-даа утпас бис. Найырал дээш, венгр болгаш совет улустарның акы-дуңма ёзузунуң кады ажылдажылгазын хөгжүдери дээш ооң кылган болгаш кылып-даа турар бүгү чүүлдери дээш четтирдивис.

Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң даргазы эш Т. Живков чугаалааны болза: бистиниде, болгарларда, Силерниң адыңар, эргим Леонид Ильич, болгар-совет найыралдың эң-не үре-түңнелдиг болгаш бүгү талалыг чечектелиишкини-биле кезээде холбаалыг болуп келген. Бо кристалл дег арыг найырал бистиң амыдыралывыстың ыдыктыг дүрүмү апарган. Ол найырал бистиң чедиишкиннивис бүрүзүнде, ыштың амыдыралчы чулуугу дег—дазылындан бажынга чедир бар боор турар.

Болгарияның чери бистиң найыралывыстың хөй-хөй тураскаалдарын ыдыктыы-биле камгалап турар деп чүве билдингир болгай. Ылап шынныы-биле ап көөр болза, ол тураскаалдарның ёзулуг саны чок, чүге дизе, бөгүнгү болгар чүрек бүрүзү — бо дээрге, болгар-совет найыралдың дириг тураскаалы болгаш челеңгиизи боор турар. Силерниң овур-хевириңерни база Социалистиг Болгарияның мурнунга Силерниң ачы-хавыяңарны бис ында кадагалап турар бис, эш Брежнев—Болгария Улус Республиканың ийи дакпыр Маадыры.

ССРЭ-ниң Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов совет Чепсектиг Күштериниң дайынчыларының өмүнээзинден болгаш бодунуң-даа өмүнээзинден Совет Эвилелиниң Маршалы Л. И. Брежневке дайынчы байырны чедиргеш, ооң алдарлыг юбилейинге, Ленин ордени болгаш Совет Эвилелиниң Маадырының ийиги «Алдын Медалы»-биле, а ол ышкаш ССРЭ-ниң күрүне сүлдезин алдын-биле сиилбип, чураан Хүндүлүг чепсек-биле шаңнааның холбаштыр аңаа эң-не чылыг байыр чедиришкинин дамчыткан.

Совет дайынчыларның дугайында, Армияны болгаш Флотту улам-на сайзыраңгайжыдар дугайында үргүлчүнүң сагыш салышкынны дээш оларның хаңызы-биле өөрүп четтирип турарын эш Л. И. Брежневке министр илереткен. Амгы үеде бистиң алдарлыг Чепсектиг Күштеривис совет улустуң тайбың ажыл-ижин идегелдиг-биле камгалавышаан, чер кырынга бүгү-ниитиниң тайбыңының челеңгиизи боор турарын ол онзалап демдеглээн.

Румынияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары, РСР-ниң Президентизи эш Н. Чаушеску юбилярга байыр чедирген. СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга ажылдап турган, Совет Эвилелиниң черинге чаа ниитилелди тургузарының улуг херээнге, Төрээн чуртуңуң экономика, культура болгаш социал хөгжүлдезинге база чечектелиишкининге, совет улустарның материалдыг болгаш сагыш-сеткил депшелдин бедидеринге Силерниң могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгаңарны билир бис база бедии-биле үнелеп турар бис. Делегей амыдыралынга хаңы революстуг социал болгаш национал чаартылгаларны боттандырарынга, депшилгелиг болгаш антиимпериалистиг күштерден аңгыда социалистиг чурттарның, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче, айыыл чок чорукче болгаш тайбыңче угланган политиказы чугула рольду ойнап турар. Силерниң, Төп Комитеттиң Чиңгине секретарының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң кайгамчыктыг ажылдакчызының удуртулгазы-биле Совет Эвилели улуг үлүгнү аңаа киирип турары ужурдузалыг боор турар.

Ленинчи комсомолдуң, аныяктарның, аныяк ленинчилерниң өмүнээзинден ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары эш Е. М. Тяжельников Леонид Ильичиге чүректиң хаңызындан байыр чедирген. Ленинчи комсомолдуң, делегейниң аныяктар шимчээшкининиң мурнунга кайгамчыктыг улуг ачы-хавыязы дээш, ВЛКСМ-ниң хүрээлеңинге идепкейлиг ажылы дээш, комсомол болгаш совет аныяктар дугайында ленинчи сагыш човаашкыны дээш 35 миллион кежигүннүг комсомолдуң сорууң илергейлеп, Силерни ВЛКСМ Төп Комитеди ВЛКСМ-ниң Хүндүлүг алдын хөрек демдээ-биле шаңнааның дыңнадыры мээң өөрүнчүг-дүр, эргим Леонид Ильич.

Эргим Леонид Ильич, Силерниң 70 харлаан хүнүңерде 70 чылдарның комсомолчулары болгаш аныяктары төрээн партиязынга шынчызын, бердингенин, маадырлыг чоруктарны кылырынга белеңин байырлалдыы-биле дангыраглап тур деп эш Е. М. Тяжельников медеглээн.

Юбилярга изиг байыр чедиришкиннерин илергейлеп, **Белоруссияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш П. М. Машеров, Азербайджанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш Г. А. Алиев, Грузияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш Э. А. Шеварднадзе, Молдавияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш И. И. Бодюл, Латвияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары А. Э. Восс, Киргизияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш Т. У. Усубалиев, Литваның Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш П. П. Гришкявичус, Таджикистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш Д. Р. Расулов, Эстонияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш И. Г. Кэбин, Арменияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш К. С. Демирчян, Туркменистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары эш М. Г. Гапуров** олар чүве чугаалааннар.

Партия удуртукчузу болгаш ленинчи хевирниң кайгамчыктыг политиктиг ажылдакчызы эш Л. И. Брежневтиң улуг тадантызының дугайын олар чугаалааннар. Амыдыралчы байлак дуржулгалыг, коммунистиг тургузуушкунуң теориязын болгаш практиказын хаңызы-биле билир, ажылдың ленинчи стилин билдилиг-биле шиңгээдип алган Леонид Ильич ССРЭ-ниң экономика деңнээгүрүн болгаш ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин бедидер, чурттуң камгалал күчүзүн күштелдирер, социализмниң делегей системазын быжыглаар, делегейниң бүгү коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң сырый каттыштырар, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаар талазы-биле Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң кол угланыышкыннарын ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга улуг үлүгнү киирип турар.

Леонид Ильич Брежневтиң бүгү амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы күш-ажыл кижилериниң эрге-ажыынга чагырткан, ооң чон-биле харылзаазы үргүлчү тудуш боор келген деп олар чугаалааннар. Эш Л. И. Брежнев ажылчын аңгының, бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыы дээш күжениишкиниг болгаш турушту-биле демисежип келген болгаш демисежип турар.

Кубаның Компартиязының ТК-ның ийиги секретары, Куба республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, Революстуг чепсектиг күштерниң министри эш Рауль Кастрога даргалакчы сөс берген. Юбилярга хамаарыштыр эш Р. Кастронуң чугаалааны болза: бөгүн кажангызындан-даа артык хаңы болу берген бузулбас найыралдың болгаш кайгамчык улуг ынакшылдың база мөңге өөрүп четтиришкининиң илерелин Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Фидель Кастронуң, Кубаның бүгү коммунистерниң өмүнээзинден бо кайгамчыктыг хүнде, Силерге база катап дамчыдып тур мен, эргим Леонид Ильич Брежнев.

Тайбың, улустарның национал хосталгазы, социализм болгаш коммунизм дээш чиндиг демиселге эш Леонид Ильич Брежневтиң хууда, СЭКП-ниң удуртукчуларының болгаш партияның бүгү кежигүннериниң хүн бүрүдеги кайгамчыктыг ажыл-чорудулгазынга чүгле коммунистер эвес, харын бүгү бөмбүрзектиң депшилгелиг кижи төрелгетени долу эрге-биле чоргаарланып турар деп эш Р. Кастро уламчылаан.

Эргим болгаш хүндүлүг эш Леонид Ильич Брежнев, Силерниң кылган бүгү чүүлдериңер дээш, кижи төрелгетенге бөгүн Силерниң кым болуп турарыңар дээш дашка көдүрбүшаан, кадык-чаагай болуруңарны, үр чылдарда чурттаарыңарны, партияга, улуска болгаш бүгү кижи төрелгетенге моон соңгаар-даа маадырлыы-биле бараан болуруңарны Силерге күзеп тур мен.

Моолдуң Араттың Революстуг намының ТК-ның Бирги секретары, Моол Арат Республиканың Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы эш Юмжагийн Цеденбалга сөс берген. Ооң чугаалааны болза: бистиң чоок өңнүүвүс болгаш улуг акывыс Леонид Ильич Брежневке бөгүн байыр чедирбишаан, бистер бодунуң күш-ажылчы амыдыралын бөдүүн ажылчындан эгелээш, демиселчиниң оруун эртип, коммунистерниң эң арын-нүүрлүг болгаш күчүлүг партиязының—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының бүгү-ниити хүлээп көрген удуртукчузу, амгы үениң политиктиг кайгамчыктыг ажылдакчызы апарган кижиниң канчаар-даа аажок улуг ачы-хавыязынга ханы хүндүткелди кылып турар бис. Совет күрүнениң хөгжүлдезинге, быжыгылышкынынга болгаш чечектелиишкининге, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының база делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң улам ынай чаңгыс аай сырый каттыжылгазынга, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынга улуг роль Силерге хамааржып турар, эргим Леонид Ильич. Ынчангаш Силерге өөрүп четтирип турар кижи төрелгетен Силерниң юбилейиңерниң бо кайгамчыктыг хүнүнде шылгараңгай ачы-хавыяңарны төлептии-биле үнелеп турар-дыр.

Уругвайның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары Родней Арисменди чүве чугаалаан. Латин Американың улустарынга, Уругвайның улустарынга болгаш Компартиязынга хамаарыштыр Леонид Ильич Брежневтиң интернационалчы эп-сеткил каттыжылгазы дээш дашка көдүрерин ол сапалдаан.

Истеп сүрүүшкүннерге удур, фашистиг араатанныг үүлгедиишкиннерниң айыылынга таварышканнарның амы-тынын болгаш хосталгазын камгалаарынга шиитпирлиг салышкыныңар дээш Силерге өөрүп четтирип турар бис, эш Брежнев, бистиң эживис болгаш эргим өңнүүвүс. Мени кара-бажыңдан эйшаанда хостаарынга СЭКП-ниң болгаш эш Брежневтиң улуг рольдуг болганын мааңа сактып чугаалаксап турар бис. А ам коммунистиң чүрээниң күштүүнүң, тиилеттирбезиниң демдээ болу берген эрес-маадырлыг болгаш эргим өңнүк—Луис Корваланның хосталганы-биле холбаштыр канчаар-даа аажок өөрүшкүлүг болдувус.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи эш А. П. Александров бистиң чуртка коммунизмни тургузарының материал-техниктиг баазазын үндезилээринге дорт бүдүрүкчү күш апарган совет эртемниң хөгжүдер дугайында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ооң Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң-даа үргүлчү сагыш салып турарын бодунуң чугаазынга демдеглээн. Марксичи-ленинчи теорияны сайзыраңгайжыдарынга ачы-хавыязы дээш Карл Маркс аттыг Алдын медальды СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Президиумунуң тывысканын президент дыңнаткан.

Ооң ол дыңнадыын чыылганнар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Байыр чедирген бүгү кижилерниң чугааларын хүлээп алышкынының киржикчилери улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны чаңгыс эвес удаа үзе кирип турган.

Эш М. А. Суслов хүлээп алышкынында олуржуп турар акы-дуңмалышкы партиялар-ның удуртукчулары дээш, коммунистиг болгаш ажылчын партиялар дээш, социализмниң акы-дуңмалышкы чурттарының улустары дээш, коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкини дээш, бүгү делегейде бистиң акы-дуңмаларывыс дээш, тайбың дээш бүгү демиселчилерниң чаңгыс эви база сырый каттыжылгазы дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, демократия, социализм болгаш коммунизм дээш дашканы көдүрген. Чыылганнар ол дашка көдүрүүшкүнүн үргүлчүлелдиг диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Кажан даргалакчы юбилярга сөс бээрге, үзүктелиишкини чок, үр адыш часкаашкыннары залга диңмиттелип турган. Хүлээп алышкынының киржикчилери бут кырынга тура Леонид Ильич Брежневке байыр чедирген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев хүлээп алышкынының киржикчилеринге мынча деп чугаалаан:

Мээң эргим эштерим!

Хүндүлүг өңнүктер!

Бөгүн мааңа бистиң чуртувустуң бүгү эвилелдешкен республикаларының коммунистиг партияларының Төп Комитеттериниң секретарлары, акы-дуңмалышкы социалистиг чурттарның удуртукчулары чүве чугааладылар, ол ышкаш Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштериниң, бистиң алдарлыг комсомолувустуң, эртемденнерниң, профэвилелдериниң төлээлекчилери бистиң партиявыстың адынга чылыг сөстерни чугааладылар. Өске-даа эштер сөс алды. Моон-биле холбаштыр, ындыг белен эвес-даа болза, оларның кижи бүрүзүнүң чугаазынга харыылаксап турар мен.

Чылыг, сеткил-сагышты долгандырып келир сөстериңер дээш мааңа чүве чугаалаан Силер бүгүдеге, ооң иштинде бистиң аалчыларывыс — акы-дуңмалышкы социалистиг күрүнелерниң удуртукчуларынга бодумнуң чүректиң хаңызындан өөрүп четтиргенимни илергейлээрин чөпшээрэп көрүңер. Силер бүгүдениң чугаалаан чүүлдериңер дээш хаңызы-биле өөрүп, кижизиг ёзу-биле четтиргенимни илергейлеп турар мен.

Ынчалза-даа мактадап бажы дескинер кижилерге хамаарышпайн турар кижи мен дээрзин ооң-биле кады Силерге чугаалаксай-дыр мен, эштер. Амыдырал мени аңаа өөретпээн. Чалыы чылдарымдан-на ажылчыннар аразынга чорук, баштайгы беш чылдарда, дайынның баштайгы хүннеринден эгелээш база долу тиилелгеге чедир фронтуга удурланыкчының одуунуң адаанга, дайын соолунде катап тургузуушкун үезинде, кур черни шиңгээдиришкин чылдарында-даа — чер болганга, кезээде кижилер-биле кады чордум. Олар шаңнал-мактадар дугайын бодавайн, партияның, чонуң мурнунга хүлээлгези кылдыр ону санавышаан, кызымаккай ажылдап, боттарының бүгү күжүн Төрээн чуртка бараалгатканнар. Ындыг кижилерге дөмей болуруң өжегээр оралдашканым ол деп база чугаалавас мен. Чүге диле, мен база олар ышкаш ындыг-ла болгай мен. Ынчаар артар-даа боор мен.

Чедиишкиннер дугайында бөгүн мааңа чугаалагылаан байырланчыг сөстерни мээң төлептиг чоруктарымны болгаш ачы-хавыямны санааны ол кылдыр эвес, улуг Ленинниң тургускан партиязының удуртулгазы-биле бистиң совет улустуң— ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның күш-ажылчы интеллигенцияның эрткен чылдарның иштинде кылган өндүр улуг ажыл-херээн үнелеп көргени ол кылдыр бодап турар мен. А бистиң чуртувустуң чедиишкиннери шынап-ла кедергей улуг. Бистер совет күрүнениң туруп келгениниң алдаңгы чылынче ам кирген бис, эрткен оруувусче хая көрнүп тура ол чедиишкиннеривисти онза тодазы-биле көрүп турар бис. Бистиң бүгүдевистиң чоргаарланыр чүүлдеривис бар. Ынчалза-даа байырлап, мактаныр кижилер эвес бис. Амыдыралывыста четпестерниң ам-даа барын эки билир болгаш көрүп турар бис. Ону дүргени чайладыр дээш шупту бир демниг кызымаккай ажылдап турар бис.

Эргим эштер! Бистиң чуртувустуң бүгү чедиишкиннери Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, ооң шын политиказының ачызында чедип алдынган. Ол маргыш чок чүүл-дүр. Бир эвес капитан болгаш штурман чок болза, океанга чораан чаңгыс-даа корабль бодунуң оруун тодарадып, салган сорулгазынга чедип шыдавас болгай. А кажан ажылчы чоннарның эң-не дуржулгалыг болгаш медерелдиг отряды, партияның коллективтиг мерген угааны капитан болгаш штурман болу бергенде, ол ажыл-херек идегелдиг: ооң оруу кезээде шын.

Ынчаарга маргыжар аргажок база бир чүүл бар, эштер: бир эвес совет улус партияның политиказын боттарының хан-дамырындан түдүп хереэ кылдыр хүлээп албаан болза, Октябрьның социалистиг революциязының чаалап алышкыннарын, боттарының Төрээн чуртун камгалаарынче Ада-чурттуң дайынының чылдарында совет кижилерниң туруушказы ышкаш, шак ынчаар шиитпирлиг болгаш кызымаккайы-биле ол политиканы боттарының күш-ажылы-биле тодаргай ажыл-херектерге боттандырбаан болза, бисте ол чедиишкиннер чедип алдынмас ийик.

Совет улус боттарының ленинчи партиязын деткип, ол деткиирде сөс кырынга эвес, а херек кырында деткип турары дээрге, бистиң улуг аскывыс кежии болур! А бистиң мурнувуста ажыл-херектер, хоорайларның болгаш суурларның бүгү ажылчы чоннарының улуг болгаш харысаалгалыг ажыл-херектери дыка хөй. Ол ажыл-херектерниң чедиишкиниг болуру улустуң чаагай чоруун, улустуң культуразын болгаш кадыкшылын улам-на бедик кылдыр көдүрер арганы бээр, быжыг тайбың дээш бистиң демиселивисти, найыралдыг күрүнелер-биле кады ажылдажылгавысты улам-на улуг үре-түңнелдиг болдурар.

Ол эчис сорулгаларны чедип алырының эрге-аныы дээш силерниң бөгүнгү юбилярыңар-даа, ооң бүгү эштери-даа, партияның Төп Комитединиң болгаш ооң Политбюрозунуң бүгү кежигүннери-даа боттарының бүгү дуржулгазын болгаш боттарының бүгү күжүн харам чок бээр деп бодап турар мен.

Дашка көдүрерин саналдарын мээң чөпшээреп көрүңер хүндүлүг эштер:

— Боттарынга ыдыктыг болган эргим чүүлдер дээш көстүп көрбээн эрес-дидим чорук-биле тулчуп билирин, боттарының күш-ажылының түңнелдери-биле делегейни магадатпышаан, маадырлыы-биле ажылдап билирин бүгү делегейге көргүскен улуг совет улус дээш!

— Бистиң ниитилелвистиң башкарыкчы күжү, күш-ажылчы чоннуң авангарды дээш, бистиң ленинчи Коммунистиг партиявыс дээш!

— Бистиң чедиишкиннеривистиң болгаш тиилелгелеривистиң үндезини — чоннуң болгаш партияның бузулбас чаңгыс эви дээш!

— Социалистиг өндүр улуг дем каттыжылгазының чаңгыс эви болгаш сырый каттыжылгазы дээш!

— Бистерге-даа база өске бүгү улустарга-даа эргежок чугула чер кырынга быжыг тайбың дээш!

Силер бүгүдеге чүректиң хаңызындан өөрүп четтирдим, эргим эштерим болгаш өңнүктерим!

* * *

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазының түңнел сөстерин залда олурганнар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга, бистиң ленинчи партиявыска, ооң Төп Комитединге, совет улуска алдар болдурган йөрээлдер-биле уткаан.

Даргалакчы эш М. А. Суслов дашка көдүргеш, мынча дээн:

— Леонид Ильич Брежневтиң кадыкшылы, улуг аас-кежии, совет улустуң аас-кежиинге, бүгү ниитиниң тайбыңынга болгаш социал депшилгеге бараан болдурган буянныг ажыл-чорудулгазынга ооң чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуру дээш! (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

— Мында олуржуп турар бүгү эштерниң кадыкшылы дээш! (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

— Силерниң кадыкшылыңар дээш, эргим эштер, аас-кежиңнер болгаш коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруңар дээш! (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Хүлээп алышкын үезинде уран чүүл мастерлериниң концерти болган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң төрүттүнген хүнүнден бээр 70 харлаанынга тураскаадып, Кремльдиң Улуг ордузунга кылган хүлээп алышкын байырлалдыг ёзу-биле, чүректиң хаңызындан, эп-найыралчы байдалга эрткен.

(СЭТА).

КУДР-ниң орденин эш Л. И. Брежневке

Корей Улус-Демократтыг Республиканың Президентизи Ким Ир Сен СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневти «Күрүне тугу» орденниң 1-ги чергези-биле шаңнаар дугайында Чарлык үндүрген.

«Совет Эвилелиниң чечектелиишкининге болгаш хөгжүлдезинге ачы-хавыязы дээш, улустуң чаагай чоруун экижидери, бистиң төрээн чуртувусту тайбың ёзу-биле катап каттыштырары дээш бистиң улустуң демиселин деткип турары дээш, Корейниң болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразынга найыралдың база кады ажылдажылганың чаңчыл болган харылзааларын хөгжүдеринге салышкыны дээш ооң төрүттүнген хүнүнден бээр чеден харлааны-биле холбаштыр КУДР-ниң Төп Улусчу Комитеди эш Л. И. Брежневти шаңнааны» Корейниң Төп телеграф агентилелиниң дыңнадыында чугаалап турар.

(СЭТА).

Луис Корваланның ССРЭ-де чедип келгени

Делегейниң хөй-ниитизиниң негелдези-биле Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары эш Луис Корваланны чили эрге-чагыргалар кара-бажыңдан хостаан болгаш Чилиниң девискээриндек үндүрүп чоруткан дээрзин мурнунда дыңнаткан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Совет күрүне ону бүрүн хүндүлээчел ёзу-биле хүлээп алырынга белеңин илергейлээн.

Декабрьның 18-те эш Луис Корвалан кадайы-биле Совет Эвилелинде чедип келген.

КӨРҮЛДЕ ДООЗУЛГАН

Кызыл хоорайның бүдүрүлге, албан организация черлеринин бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдези доозулган. Түс-түс жанрлар-аайы-биле тиилекчилер илерээн. Нииити ыры коллективтериниң бирги черни школа назыны четпээн уруглар албан черлеринин коллективи ээлээн, ийигизин дааранылга комбинадының болгаш телевидение, радио-дамчыдылга комитединиң, үшкү черни—Кызыл-садыгның, столоваялар болгаш ресторааннар трестизиниң, Респотребсоюзтуң садыг баазазының коллективтери үлешкен.

Танцы коллективтериниң дааранылга комбинадының болгаш школа назыны четпээн уруглар албан черлеринин танцы ансамбльдери шылгараан. Ыры ансамбльдериниң Тыва септелге-тудуг трестиниң уран чүүл көрүлдезинге бир дугаар киржип турар чаа коллективи эки белеткелдиин, мергежилдиин көргүскен.

Хөгжүм херекселдериниң ансамбльдериниң бирги черни «Геолог» Культура бажыңының ансамбли, ийиги черни—телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң ансамбли ээлээн.

Эрткен көрүлдеге бот-тывынгыр уран чүүлдүң чаа коллективтериниң немешкени өөрүнчүг. Көрүлдеге ниитизи-биле беш чүс ажыг кижи киришкен.

ЧУРУКТАРДА: Телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң ыры ансамбли, Кызыл-садыгның уран чүүл коллективиниң ыраажызы Альбина Берестова.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотолары.

Кинону канчаар тырттырганыл?

Чуртта сураглыг улуг киностудия «Ленфильмниң» чогаадыкчы бөлүү—шупту он дөрт кижи бир ай ажыг үениң иштинде Азия диптиң төвүнде турар, ийи дакпыр орденниг Совет Тываның ажылчы чоннарының бөгүнгү бай, аас-кежиктиг амыдырал-чуртталгазының дугайында «Чүнү ырлап чор сен?» деп документалдыг уран-чечен кинону тырттырып, ооң ийиги кол кезээн доосkаш, үшкү сөөлгү кезээн тырттырып доозары-биле ам Камчаткада чоруп турар.

Бо одуруглар автору «Ленфильмниң» чогаадыкчы бөлүү-биле кады бистиң республикага ажылдап чораан. Ооң түңнелинде дараазында демдеглелдерни номчукчуларга бараалгадып тур.

АТПАСТААН ДАҢ

Ленфильмниң чогаадыкчы бөлүү «Чүнү ырлап чор сен?» деп документалдыг-уран-чечен өңнүг, музыкалыг кинонуң орус Соңгу чүк дугайында бирги кезээн Архангельск чоогунга бүрүн тырттырып доосkаш, ооң ийиги кезээн Совет Тывага тырттырар дээш чедип келгени ол чүве. Кинону баштай-ла Эрзин районда «Чаа орук» колхозтуң девискээринге тырттырарын ук бөлүк шуут үзе шиитпирлээн. Колхоз баштаар черлерниң, парткомнуң, кол-ла Советтиң удуртукчулары-биле баш бурунгаар ужуражып, кинону эртен тырттырып эгелээриниң дугайында дугурушкан.

Эртен чыраа-сайк, чүгүрүк аъттар мунар. эмдик аъттар өөредир чээрби ажыг аныяк оолдар, кыстар база бүрүн белен турар болгай.

Анаа белеткенген аныяк-өскен бо дүне кайын орта удуур деп. Торгу-чычыы, хураган кежи тоннарын, мөңгүн чудар-чүгеннерин, көрүштүг тыва эзирлерин белеткеп тура хонарлар болгай.

Ол дүне Эрзинниң аалчылар бажыңынга доктааган бис. Эртен аппарат-техника тудуп ажылдаар өөрүвүс хүнзедир узун орукка моган-шылапкан болгаш, сагыш амыр удуп, дыштаны бердилер.

Мээң режиссёр өөрүм удуур уйгу сактыр ужур-даа чок. Чаңгыс өрээлде дөртээлээн бис. Улуг-шырак мага-боттуг, делгем эгиннерлиг, чазык чаагай, артында баштак Леонид Данилович Наумов дыдыраш хүрең-сарыг бажын оң холу-биле аткаар суйбагылааш, чиңгир көк хөглүг карактары-биле эжи Тофик Шахвердиевтиң арнынче оожум кайгап көргүлээш, чугаалай-дыр:

— Эш, режиссёр! Даарта үнер хүн дугайында чүнү бодап ор силер мон?

Тофик Рзакулиевич кайгамчык оожум кижи. Ооң бүдүжү ындыг. Ол анаа черле хөлзээр эвес. Мен бодап көөрүмге, ооң чүгле бодалдары хат-шуурган-биле бир дөмей дойлуп турар ышкаш. Ооң халдыр бодангаш арын-шырайы, угааныг хүргүл карактары ол дугайын херечилеп турган.

Ол чазык хүлүмзүрүй каапкаш, хөглүг чугаалады:

— Лёня, сен чүнү бодап ор сен, мен база ол дугайын бодап ор мен. Тывалар шынап-ла эрестиг улус-тур бо. «Че-ве!» дээн соонда, чүнүң-даа мурнунга доктаар ужур чок.

— Шын-на чугааладың, Тофик!.. Тыва кижи эрес соруктуг-ла-дыр. Мындаагы ол Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң чылгычызы Моңгуш Тас-оолду көрдүң чоп. Ол эмдик аът мунупканда, ээр кырынга чыпшына бээр чорду чоп.

— Дүүн чаа «Тываның төөгүзү» деп номну номчуп доостум. Ол ийи ном сенде база бар ышкажыгай. Ында: «Аът—тыва кижиниң шынчы өннүү» деп каан чорду але?

— Ынчанмас болза хоржок ла болгай.

— А, Лёня! Эртен хөй чылгыны ховуга маңнажык турар кылдыр тырттырып эгелээр бис бе? Мен бодап көөрүмге, Тарлашкын ховузу Американың кандыг-даа Техазын ашаа ажар-дыр. Кайнаар-даа көөрүнге, делгем-херии ховулар, ооң ындында ялчырбеленчек куу-куу даглар, а ооң ындында бедик, ак-көк сыннар дээрже баганаландыр шаштына бергилээн турар ышкажыл.

Тофик Рзакулиевич кинога кандыг-бир чүвени онзалап тырттырары-биле шилип, оожум көрүп органы дег, улуг карактарын агаранадыр көрүп, кирбиктерин чивекиедип каап, эжиниң арнынче көргүлээш:

— Сээң сүмең чүл?—деп айтырды.

Көвей чылгы Эрзин биле Тес аразында кадыр кара дагларның бедик артын ажып, Тес унунче шууржуп кирип орда тырттырар херек. Ынчап олар дагдан чуглуп баткан көлке дег, хат-шуурган-биле бир дөмей, кэмера аксынче хөме чүгүржүп келирлер. Ындыг бе, Тофик?

—Чылгы бисти манаар эвес, Оларны дүне када олап сүре берзе, Лёня?

— Дем чылгычы-биле чугаалаштым, олап эртен сүрүп ажырар болган.

— А мен демги аныяк оолдар, кыстарның торгу-биле додарлаан хураган кежи оң тоннарын магадап, чарашсынып ор мен. Ону кедип алган кижиге чылыг-даа, чиик, эптиг-даа-дыр—деп, Тофик Рзакулиевич хөөреп үнду.

Кинооператор база режиссёрлар ол дүне барык уйгу чок болганнар. Эртен Тыва дугайында кинону кандыг хевирлиг тырттырарын баш бурунгаар планнап, ооң сюжет, тургузуг бүрүзүн канчаар кылза эки дээрзин чугаалажып, харын-даа аразында изиг-изиг маргыжып эгелээр турган. Харысалгалыг болгаш чаагай эки херекти бүдүрер дээш улус баш бурунгаар ынчаар белеткенмес болза хоржок.

ЧЫЛГЫЛЫГ КИЖИ — ОМАК

Муң ажыг чылгы кадыр дагның баллыындан тура шынаа, ховуже углай калбаа-биле шуужуп, халчып бадарга, ындыг дүвүреңни чүве чок.

Кинооператор Николай Иванович шагда-ла ажылдап эгелээн. Чүгле камера шиилээр, шылыраар.

— Тур! Баалык кырындан ажыр шуужуп орар чылгының сөөлүн тырттыр...—деп, режиссёр Тофик Рзакулиевич алгырып үнду.

— Чылгының артында хөөреп үнүп орар эртенги хүнну база каттай тырттыр!— деп, ийиги режиссёр Леонид Наумов сагындырды.

Үнүп орар хүн. Кадыр-кашпал бедик дагдан шуужуп бадып орар чылгы. Сыдым чайган чылгычы. Чаражын канчаар ону.

Күдер хүрең арны ховунуң салгын-сырынынга додуккан, узун чаагай дурт-сынныг, эрес соруктуг чылгычы Кадыр-оол Кара-Салович Араптың хамык чылгызын шат үнүнче, Тес хемниң дуу-ла ол чарыкта делгемнери хостуг-шөлээн көстүп турар бедик дагның баарынче дозуп бадырды. Ооң дузалакчызы Бады Маадаа база-ла улуг-шыырак, эрес, кашпагай кижи бооду. Чылгычылар бо чылын 100 төрүүр бегеден 80 ажыг кулунну алган, чаңгыс сөс-биле «Чаа орук» колхозтуң хүндүткелдиг кижилери.

До, ре, ми, фа, соль, ля, си!.. Бо кино өңнүг болгаш музыкалыг болгай. Ынчангаш бо кинода көргүзүг, болуушкун бүрүзү нотаның аянзы бүрү үннери, аялгалары-биле дорт харылзаалыг. Малчыннарның беш-алды харлыг бичии уруглары Анзор, Амир, Айланмаа олар бичии сыдымчыгаштарны тудуп алган мал шалбалап ойнап-даа турган, аът мунуп, халдып-даа турган, музыканың бо үннерин адап турар.

ТЕВЕ КАДАРЧЫЗЫ—БУУРА ЧАҢЫН ТАНЫЫР.

Тыва улустуң бо үлегер чугаазы черле шын. «Чаа орук» колхозтуң теве кадарчызы Чопуй Балдир бодунуң кадарган 150 ажыг тевези-биле кады кинога тырттырган. Ооң бичии оглу Анзор-адды харлыг болза-даа, ачазының эрес оглу болуп, тевелерни, бодаганнарны мунуп, чараш аажы-чаңын көргүскен.

Теве тос- тостуң соогунда улуг хат-шуурган уунга чыдар, чайның кижи шыдажыр арга чок изиинде элезиннит куу ховуга чыдар. Аштавас, суксавас элдептиг мал теве-ле болгай. Ынчангаш тевелерни чаржып, маңнажып-даа турар, хостуг-шөлээн оъттап-даа турар кылдыр кинога тырттырган.

Ооң соонда «Чаа орук» колхозтуң хөй хоюн база кинога тырттырып, мурнакчы ажылчы тыва хойжуларның ажыл, амыдыралын, чымыштыг ижин, бедик соруун көргүскен.

СЫГЫТ, КАРГЫРАА

«Ленфильмниң» чогаадыкчы бөлүүнүң режиссёрлары Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжуларының, сарлык кадарчыларының, чылгычыларының ажыл-амыдыралы-биле таныжып, Үстүү-Ишкинниң бажыңга база четкен. Ол чорааш, Тываның каас-чараш агаар-бойдузун, кадыр-кашпал тайга-хемнерин, чеди чүзүн өөр малдар чаптылып оъттаан шынааларын, хемнерни магадап көрген.

Улуг ак өгнү Суг-Аксының Культура бажыңының иштин орта экеп тиккен. Хөөмейлээр, сыгыртыр, ырлаар тыва оолдуң, кыстың оюн-тоглаазы аңаа хайныгып үнген.

«Сүт-Хөл» совхозка Чөөн-Хемчик районнуң сураглыг сыгытчызы бызаңчы, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кара-Сал Ак-оол, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжулары Хунаштаар-оол Ооржак, Константин Моңгуш, Ленин аттыг колхозтан сыгытчы Борис Моңгуш сутлар чаладып келген.

Оларның аразындан хамыкты кайгаткан, магадаткан кижи Чыргакы сес чыл школазының белеткел клазының өөреникчизи сыгыртыр Мерген Ооржак болган. Бо бичии оол сыгыртып турда, кижи турган-на, орган-на черинге таалап каар турду.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Константин Дамдын ам боду пенсионер-даа болза, Чадаана хоорайның музыка школазында башкылап, бичии уругларны национал хөгжүм херекселдеринге өөредип турар. Ол база-ла кинорежиссёрларның улуг хүндүткелин чедип алган.

Суг-Аксының Культура бажыңынга сыгытчыларның тааланчыг оюнун тырттырып тура, сураглыг сыгытчы Ооржак Хунаштаар-оолдан режиссёр Тофик Рзакулиевич Шахвердиев мынча деп айтырган:

— Силер чүнү ырлап чор силер?

Сыгытчы арнынга аас-кежиин чырыткыландыр хүлүмзүрээш, өөрүшкүлүг харылады:

— Силер Ленинград хоорайдан — революцияның кавайындан бистиң Совет Тывавыска ужуп чедип келгеш, тыва улустуң аас-кежиктиг амыдыралын магадап көрдүңер. Тываның ак-көк хемнери, аң-меңи, арыг агаары, каас-чараш бойдус-чурумалы кайы хире онза-дыр! Мен оларның дугайында хостуг чоргаар ырлап, сыгыртып чоруур мен.

— Угаанныг-ла-дыр сен, але. Хунаш!— деп, Тофик Рзакулиевич ону мактап, ооң делгем эктинден чүдеп өөрүшкүлүг часкап турган.

«Чүнү ырлап чор сен?» деп чаа тырттырып доосkан тыва кинонуң кол утказы мындыг.

Х. ОЙДАН-ООЛ,
журналист.

Спорт

ХОСТУГ ХҮРЕШ СЕКЦИЯЗЫ

Бии-Хем районда Аржаан суурнуң аныяктары ажыл шагындан хостуг үезин шын ажыглап, янзы-бүрү секцияларда хаара туттунганнар. Чоокта чаа ол суурга хостуг хүреш секциязы база ажыттынган. Ону «Өөк» совхозтуң агроному Александр Иванов чорудуп турар.

Шак ол секцияда «Өөк» совхозтуң ажылчыннары, Аржаан ортумак школазының өөреникчилери киржип, хостуг хүрештиң аваангыр, кашпагай аргаларның баштайгы чажыттарын шиңгээдип ап эгелээн.

В. МААЖЫК.

ОЙНАП АЛЫРЫ КӨВҮДЭЭН

«Спортлото» болгаш «Спортлото-2»-ниң 52-ги тиражы декабрь 29-та болур. Ооң ойнап алыр фондузун 400.000 рубльге көвүдеткен. Ынчангаш чаа чыл бүдүүзүнүң «Спортлото» тиражынга киржиринче чалап тур бис.

— Ол «артык» акша кайын келгенил?— деп, номчукчу айтырар чадавас.

Тираж бүрүзүнде ойнап алган акшаны шуптузун чедир төлеп бербейн келген. Ооң чылдагааны болза карточкаларны долдуруп турар үеде частырыгларны кылган. Ынчангаш фондуну өстүрген.

В. СЕНЧИН,
«Спортлотонуң» Красноярск зона эргелелиниң Тывада салбырының инструктору.

ТААРЫМЧАЛЫГ БОЛЗУН ДЭЭШ...

Бистиң Коммунистиг партиявыс, Совет чазаавыс чоннуң чаагай чоруу дээш ада сагыш салыышкынны салып келген болгаш салып-даа турар. Кол сорулга — чонга таарымчалыг байдалды тургузары, совет хамаатызы кижи бүрүзү ханы билиглиг, эртемниг болуру, каас, шиник чурттаары болгай.

Шаанда Чыраа-Бажы биле Чадаана хоорай аразынга чорук чорып, аргыжарынга кижилер ийи, үш хонук үндүрер турганын чон ам-даа уттаан. Ам кандыг-дыр көрүңерем, магалыын! Чырык, чылыг, чымчак, дүрген автобустар, машиналар бо аразынга хүнде үш, дөрт катап четкеш кээп турар.

Чоокка чедир район төвү-биле бистиң суур аразынга чээрби үш олуттуг автобус чоруп турган болза, суурда чурттакчы чоннуң хөйүн барымдалааш, бо чылдың эгезинден эгелеп ужен ийи олуттуг улуг автобусту тускайлаан. Ооң чолаачызы Н. Хүлер-оол пассажирлерге эптиг, чөптүг, ажылынга харысалгалыы-биле чоннуң мактадын чаалап алган.

Сөөлгү үеде автобус Чадааңадан эртенгиниң 7 шак 20 минутада үнгеш, совхоз төвүнге 8 шак 15 минута турда чедип кээр, а район төвүнге 9 шак 40 минута турда чеде бээр. Мынчаар эде тургустунганы чоннуң чорук кылып, херек бүдүрүп алырынга таарымчалыг байдалды тургускан.

М. ЧАШ-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

АВАВЫСКА БЕЛЭЭВИС

Бистиң ававыс Авык-кыс Конгай-ооловна Моңгуш Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң Бора-Тайга салбырында төрүүр хой кадарып турар. Малчыннап келген үезинде ававыс бедик көргүзүглерни доктаамал чедип ап келген. Эрткен чылын 100 хойдан 102 хураганны камгалап алган. Ам бо чылын база 100 хойдан ынча хураган алырын хүлээнген.

Бис Бора-Тайга ортумак школазында өөренип турар бис. Мен 7-ги класста, дуңмам Роман 2-ги класста, хеймеривис Кара-кыс белеткел клазында өөренип турар.

Дыштанылга үезинде ававыска дузалажып, хураганнарын ытчып, хуреган кажааларын коптаржып берип турар бис. Удавас ававыстың хою төрүп, чай, шөлээн чок бачым хүннер эгелээр, а бистиң кышкы дыштанылгавыс база эгелээлек. Могаг, шылаг билбес ававыска база-ла барып дузалажыр бис. Ынак ававыска кол-ла белээвис эки өөредилге болгаш быжыг сагылга-чурумнуг болурувус дээрзин уттпас бис.

Уран МОНГУШ,
өөреникчи.

МАЛЧЫННАРНЫ КЕЗИП ЧОРААН

Элегес ортумак школазының онгу клазының өөреникчилери ыры башкызы В. И. Шурыгинниң удуртулгазы-биле Тока аттыг совхозтуң чеди хойжу коданнарынга солун программалыг концерт көргүзүп чорааннар. «Авачга», «Теректер» деп ырларны ырлааның, «Дүк сылыр» деп танцыны күүседкенин, Л. Саяның «Ава» деп шүлүктү номчааның көрүкчүлер сонуурган.

Кедээ библиотекарь Л. С. Кашина номнарны малчыннарга чедирип берген. Участок эмнелгезиниң ажылдакчылары хойжуларның, оларның уругларының кадыын шинчип, эргежок чугула эмчи дузаламчызын көргүскен.

С. ШИМИТ.
Таңды район.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээлеп турарын езугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге хар чааш, бораннаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5 — 10 метр. Агаарның температуразы дагдыг черлерге 11—16, өскелеринге—16-21 градус соор.

Автомобиль оруктарынга хар чаар, көстүрү 2—4 километр болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, быскан хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 16—18 градус соок болур.

КУДУМЧУГА ШИМЧЭЭШКИННИ ӨӨРЕНИР, САГЫЫР

Оруктарга шимчээшкинниң айыыл чок болурунга улуг бергедээшкиннерни уруглар болдуруп турар болгаш олар орук-транспорт болуушкунынга бо-ла таваржы берген болур.

Бо чылдың 9 айларында 82 чадаг кижи орукка озал-ондакка таваржышкан, оларның 47-зи уруглар. Мындыг таварылгалар болза уругларның хостуг үези колдуунда-ла организастаттынмаан: пионер лагеринге барбаан, школада өөренмейн турар, азы бажыңында оларның тодаргай хүлээлгези, ажылы эвээш үезинде болуулап турар. Уругларның озал-ондакка таваржыры ылангыя чайгы үеде хөй. Июльда шупту 14 кижи машинага бастырткан, оларның 11-и база-ла уруглар. Ынчангаш уругларның озал-ондакка таваржыры-биле демиселди школалар-даа, уруглар албан черлери-даа, а чүнүң-даа мурнунда ада-иелер чорудар ужурлуг.

Кудумчуже үнген соонда уруглар шимчээшкинниң киржикчилери апаар болгаш кудумчуга бодун канчаар ап чоруурунуң тускай чурумнарын сагыыр ужурлуг. Ону билир-даа турган, уруглар ол дүрүмнерни ажыглаарын шуут уттуптар. Ооң аңгыда уругларның чүве эскербези улуг кижиден артык. Статистика езугаар алырга 10 таварылганың 8-инде улуг кижилер айыылды эскербес, а уруглар 9 таварылгада эскербейн баар. Ол дээрге ада-иелер боттары безин орук шимчээшкинниң чурумун кошкак билирин херечилеп турар-дыр.

Орукта байдал кончуг дүрген өскерлир болгаш уруглар байдалды шын тодарадып шыдавайн баар. Азы уруглар кудумчу чурумун шын сагыырының тускай чаңчылдарын шиңгээдип албаанындан база ол хамааржыр.

Ол ышкаш уруглар кудумчуну кежерде кайы хамаан чок кончуг далаш-биле маңнажыр, а ооң түңнелинде багай таварылгалар болгулаар.

Сес харлыг Владик школаже далажып бар чораан. Автобустан душкеш, ону мурнундан эрте халааш, а өске автобус уннаштыр келгенин эскербейн барганындан ооң адаанче кирген.

Кудумчунуң автотранспорт маңнаар кезиинге, а харын-даа турган машинаның артындан хепертеп кижи үне халыы келирге, айыылды чайладырының халдып чораан машинаны дүрген доктаадыптарының аргазы чок. Мындыг ындыг таварылга Найырал кудумчузунга болган. Аня У. турган автобустуң артындан үне халааш, уннаштыр келген машинаның адаанче кире берген. Ол уруг аар бертингеш болгаш эмнелгеже кирген.

Ынчангаш кудумчуну кежерде демдектеп каан тускай черлер-биле кежеринге уругларны өөредири кончуг чугула. Оруктуң машина чоруур кезиин кандыг-бир чүүл дуглап турар болза, кичээнгейлиг ыңнап көөр. Орук кыдыында турган машина, ыяштар, үнүштер артындан хепертеп автотранспорт көстүп келиш болур дээрзинге уругларны өөредир. Ол ышкаш халдып чораан машинаның артындан өске бир машина база чоруур көзүлбейн барып болур дээрзинге бичиилерни өөредир херек.

Озал-ондактыг таварылгаларның 10 хуузу уруглар ада-иези-биле кады чорда таварыжып турар болгаш орукта байдал кончуг дүрген өскерлириинден ада-иелер айыылды чайладып четтикпейн баарлар. Июнь 3-те Оля Б. кудумчунуң өске талазындан ачазын көрүп каап, аңаа уткуштур маңнапкаш, автомашинага, үстүртүкенинден база бертинген. Автомашиналар эвээш маңнаар кудумчуларга айыыл чок деп болбас. Семирацкий кудумчузунуң ортузу-биле Витя К. дыка үр кылаштап келген. Ынчангаш серемчилелин кудулаткаңындан дүрген көстүп келген машинаны эскербейн бастырган болгаш эмнелгеже кирген.

Ынчангаш ада-иелер, уругларыңарны орукту кичээнгейлиг көрүп, хынаар чаңчылдарга өөредиңер! Автотранспорттуң чорууру дүрген болганындан орукка ол хепертеп көстүп кээп болур. Чадаг кижи ону секундалар дургузунда эскерип четтикпейн баар.

Уруглар кандыг-бир черже далашканда оваарымча дугайында шуут уттуптар. Уругнуң бүдү кичээңгейи кудумчунуң өске талазында чораал эштеринче, ада-иезинче азы школаже дүрген-не чедеринче угланыр. Ынчан ол кыдыынче көрүнмейн барып, чоокшулап олурган айыылды эскербес.

Ол ышкаш уруглар автомобиль ырак азы чоок, дүрген азы оожум чоруп олурарын шын тодарадып шыдавас болгай. Ынчангаш бичиилер оруктуң машина эртер кезиинче үне маңнааш, озал-ондакка бо-ла таваржы бээрлер.

8 харлыг Оля Х. дүрген маңнап чораан «Волганың» мурнунче эрте халыыр дээш, ооң адаанче кире берген. № 14 школаның өөреникчизи Вера О. мотоциклдиң эрте бээрин манавайн маңнапкаш база бастырып каан.

Эргим ада-иелер болгаш уруглар, орукту кежер мурнунда ыяап-ла ыңай-бээр көрүнүрү чугула. Шак ол чаңчылга уругларны өөредирин ада-иелер уттпас ужурлуг.

Шимчээшкин чурумнарын уруглар эки билип алыры-биле херек кырында көргүзүп турагаш, тайылбырлап бээри чугула. Орукту канчаар хайгаараарыңарны, машина кайыын көстүп кээп болурун уругларыңар-биле кады чорааш, көргүзүп тайылбырлаңар.

Чамдык уругларның чүве көөрү арай хиредиг болгай. Орукка озал-ондакка таварышкан уруглардан 20 хуузунуң карактары четпес болуп турар. Ол база уругларның бертиниишкинге таварыкып турарының бир чылдагааны-дыр.

Үстүнде кирген хөй чижектерни көргүскен ужуру болза, уругларның озал-ондакка таваржырының кол-ла чылдагааны—олар шимчээшкин чурумнарын билбес, а билир-даа болза, ону сагыырынга чаңчыкпааныңдан болгулаар дээрзин бадыткап турар-дыр.

Ада-иелер! Кудумчу шимчээшкиниңиң чурумнарын уругларыңарга номчуп бериңер, тайылбырлаңар. Кудумчуга чорааш ону канчаар ажыглаарынга, сагыырынга быжыы-биле чаңчыктырыңар. Ол чурумнарны билир болгаш кичээнгейлиг сагыыр болза, уруглар озал-ондакка таварышпас дээрзинге бүзүреп болур.

В. ГРАХОВ,
КАИ-ниң хоорай салбырының ажылдакчызы.

ЧАА МАРКАЛАР

Келир чыл филателистерни чүнүң-биле өөртүрүл? Оларның альбомнарынга кандыг чаа маркалар немежирил? Почта маркалары үндүрер планга, аңгы-аңгы темага чүс ажыг маркалар бистиң партиявыстың, күрүнениң амыдыралында тооглуг болуушкунга уткуй үнер дээрзин ССРЭ-ниң харылзаа министри Н. В. Талызын бадыткаан. «Октябрьның ажыл-херээвис-биле алдаржыдаал!» деп девиз-биле үнер 3 марканы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга тураскааткан.

Чаңчыл езугаар В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 107 чыл оюнга холбаштыр үндүрер маркалар Кызыл шөлге ажылчы чоннуң чыскаалынга баштыңчының чүве чугаадап турарын чураан чуруктары болур. Ооң аңгыда Ф. Э. Дзержинскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга болгаш Совет Эвилелиниң Маршалдары Л. А. Говоров, И. С. Конев, К. А. Мерецков база В. Д. Соколовскийниң портреттерни парлаан. база Совет Эвилелиниң маршалы А. А. Гречко аттыг Шериг-Далай Академиязының тургустунганындан бээр 150 чыл болурунга тураскааткан маркаларны белеткеп турар.

Француз коммунист, Одесага хамааты дайынның киржикчизи Жанна Лябурбтуң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга тураскааткан, Космонавтиканы, спортту, Сибирьниң бойдузун янзы-бүрү кылдыр көргүскен маркалар болгаш хөй-хөй совет хоорайларның овур-хевирин көргүскен база Казань. Воронеж хоорайларының 800, Ставропольдуң 200 харлаарынга болгаш «алдын дээрбек» деп адаар Переяславль. Залесский, Ростов, Загорск, Иваново, Суздаль, Владимир, Ярославль— Москваны долгандыр чаттылган бо эртеги орус хоорайларның чуруу-биле чон таныжар.

Бир кезек түүлээн маркалардан бурунгу Русьтуң уран чүүлүнүң, уран шеверлерниң ажылдарын болгаш сураглыг орус чогаалчы А. С. Новиков-Прибойнуң, дагестан литератураның классиги Гамзат Цадастың төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болганынга алдар болдурган маркаларны көөр бис.

И. ВАКС.

телевидение

ДЕКАБРЬ 21-ДЕ
МОСКВАДАН

10.10—«Чаңгыс чурт, чаңгыс чон». Социалистиг Вьетнам дугайында документалдыг телефильм.
11.05—«Известия» солуннуң шаңнады дээш хоккейге делегей маргылдаазы. Швеция биле Финляндияның шилиндек командаларының оюну. 2-ги, 3-кү үелери. В. И. Ленин аттыг Тел стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.
12.15—«Чаңгызы шуптузу, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.
13.00—Медээлер.
13.10—«Социалистиг чарыштың хүн демдеглели».
13.55—Череповец хоорайның Культура бажыңының баянистер ансамблиниң концерти.
14.20—«Солдат орукта» деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүлгези.
15.50—16.00—Чапсар.
16.00—«Уран чүүл мастерлери». Л. Н. Свердлин.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—Балет артистериниң концерти.
17.45—«Социалистиг чарыштың хүн демдеглели».

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—Уругларга фильм. «Цапуня». Уран-чечен кыска фильм.
19.00—«Дамырак». Дамчыдылга.
19.30—«Тоолче шилчилге». Телефильм.
19.55—Телемедээлер.
20.05—Чарлаалдар.
20.10—«Тоннельдиң ужунда чырык». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

21.30—«Солдат орукта» деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүлгези.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кромвель» 9.30, 12.15, 15.00, 17.45, «Зулу, оваартын». 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Шулбустар каппалы» 9.00, Киноклуб: «Светофор» 10.40, 15.00, «Тииңлекчи» 12.30, 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Николай Сличенко» 15.00, «Хыйланчак» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: Киноклуб: «Светофор» 15.00, «Чаш шаамдан» 17.30, 19.00, «Аът мунган баш чок кижи» 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000
Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үлетүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45 секретариаттың 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
ЧАГЫГ № 1813 Тираж 16332.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01136